

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Michaela Čechová

Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost

Diplomová práce

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Bronislavě Coufalové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost a za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní této diplomové práce poskytla.

Obsah

Úvod	5
1. Obecně k okolnostem vylučujícím protiprávnost.....	8
2. Pojem nutné obrany.....	10
2.1. Úprava nutné obrany v českém právním řádu	11
3. Podmínky a meze nutné obrany	13
3.1. Obecné vymezení podmínek nutné obrany.....	14
3.2. Zájem chráněný trestním zákonem	15
3.3. Pojem útok	17
3.3.1. Protiprávnost útoku	18
3.3.2. Vyprovokovaný útok	20
3.3.3. Útočník ve smyslu nutné obrany	22
3.3.4. Útok přímo hrozící nebo trvající	25
3.4. Přiměřenost nutné obrany	28
3.5. Vybočení z mezí nutné obrany (tzv. exces)	32
3.6. Automatické obranné systémy	35
3.7. Nutná obrana v praxi.....	39
4. Institut nutné obrany v rakouském právu.....	41
4.1. Shrnutí.....	45
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů.....	51
Shrnutí	54
Summary.....	54
Klíčová slova	55
Key words.....	55

Úvod

Nutná obrana, jako jedna z okolností vylučujících protiprávnost, není v rámci českého trestního práva institutem novým, neboť existenci svépomoci či sebeobrany lze vysledovat až do dob středověku. Patří tak k nejstarším lidským právům, avšak její vývoj byl vždy ovlivněn historickými událostmi. Právní podobu dal nutné obraně teprve až stát a její první nejvýznamnější zakotvení se v českých zemích datuje do roku 1852.¹

Jednou z důležitých úloh každého státu je zajistit ochranu oprávněných zájmů jednotlivců. Jelikož však stát nikdy nebude schopen každého proti protiprávním útokům chránit, musí připustit, aby si jednotlivci v případě nebezpečí dopomohli k ochraně svých zájmů sami. A k tomu právě slouží institut okolností vylučujících protiprávnost. Zákodárce v ustanovení § 29 trestního zákoníku (dále jen „TZ“) stanovuje, že nutnou obranou se rozumí čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Účel nutné obrany tak spočívá v možnosti osob ochránit zájmy vlastní, zájmy jiných osob, státu a společnosti, neboť na místě, kde byl útok spáchán, není často možné zajistit včasný zásah orgánů veřejné moci. Riziko vyvolané útokem by přitom měl nést útočník, protože ten svým jednáním vyvolal situaci, která nutnou obranu požadovala.²

Ustanovení § 29 TZ by se mělo vůči obránci uplatňovat tak široce, jak jen to bude možné, neboť jen tehdy, když občané vědí, že při uplatňování obranného jednání na ochranu zájmů je stát na jejich straně, pak teprve bude ve společnosti větší vůle odvracet přímo hrozící nebo trvajícím útoky na tyto zájmy. Zákonná definice nutné obrany je však velmi stručná, a proto může představovat právní nejistotu v těch ohledech, že jednotlivé definiční znaky lze vykládat mnoha způsoby. Z tohoto důvodu její celkový výklad a podrobnější vymezení jednotlivých podmínek závisí na rozhodovací činnosti soudů; a jsou to především vyšší soudy, které na základě judikátů naplňují obsah tohoto institutu a přispívají tak k právní jistotě občanů.

Nutnou obranu jako okolnost vylučující protiprávnost jsem si vybrala právě z toho důvodu, že rozhodně patří mezi právní témata, která mohou v určitých situacích vyvolávat pohybnost. Právní řád České republiky sice svěřuje pravomoc stíhat a trestat pachatele trestných činů do rukou orgánů činných v trestním řízení, avšak podílet se na této činnosti mají i sami občané státu, neboť takovou možnost jim dává trestní zákoník. Jak jsem již uvedla

¹ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2010, s. 276.

² JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 34.

výše, konkrétně je to ustanovení § 29 TZ, které umožňuje občanům bránit hodnoty chráněné tímto zákonem tím, že dává člověku možnost vlastním jednáním odvrátit útok na zájem chráněný trestním zákonem. Otázka nutné obrany je tedy stále aktuální a může se týkat každého z nás. Ve své diplomové práci se nejdříve zaměřím na vymezení pojmu nutné obrany jako celku a následně se budu zabývat jejími jednotlivými podmínkami a mezemi. Rovněž zodpovím důležité otázky, jako například proti jakému útoku se může občan bránit? Jakou intenzitou? Co se rozumí pojmem zájem chráněný trestním zákonem? Mým cílem bude uceleně analyzovat tento trestněprávní institut z hlediska teorie a především zjistit, v čem spočívá zcela zjevná nepřiměřenost nutné obrany a jaký význam má pro výklad soudní judikatura, především judikatura Ústavního soudu. Přínosem práce bude také pohled na institut nutné obrany v rakouském právu, resp. srovnání české a rakouské právní úpravy.

Tato diplomová práce je systematicky rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola obsahuje obecné vymezení okolností vylučujících protiprávnost. Definiuje je jako významný institut českého trestního práva a důležitou součást demokratického právního státu, neboť za situace, kdy včasná pomoc nemůže být poskytnuta, umožňuje osobám, aby se samy pokusily odvrátit útok. Závěrem jsou vymezeny společné rysy těchto okolností a rovněž je definován pojem protiprávnost.

Druhá kapitola se zabývá pojmem nutné obrany a je nejprve obecně vymezeno, v jakých právních předpisech je institut nutné obrany obsažen, jelikož se nejedná pouze o předpisy práva veřejného, ale i práva soukromého. Poté navazuje vymezení současné právní úpravy v českém právním řádu. Konkrétně se jedná o § 29 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a právě toto ustanovení bude v celé práci postupně rozebíráno.

Třetí, stěžejní kapitola, obsahuje s pomocí množství soudní judikatury rozbor jednotlivých podmínek a mezí nutné obrany. Pro přehlednost je dělena na několik dalších podkapitol. Nejdříve je uvedena zákonná definice nutné obrany a následně se podrobně rozebírají jednotlivé definiční znaky a vytyčují se nejdůležitější pojmy. Jedná se především o zájem chráněný trestním zákonem, pojem útok a s tím související protiprávnost útoku, vyprovokovaný útok, útočník ve smyslu nutné obrany a útok přímo hrozící nebo trvajícím. Nelze vynechat velmi důležitý pojem, kterým je přiměřenost nutné obrany, a s ním za pomoci judikatury vymezení zcela zjevné nepřiměřenosti. Rovněž je na tomto místě rozebrána problematika tzv. excesů (intenzivních i extenzivních), tedy situací, kdy nutná obrana vybočí z přípustných mezí či tyto meze překročí, a problematika automatických obranných systémů, tedy preventivně nainstalovaných zařízení, jejichž účelem je odražení budoucího útoku. Závěrem kapitoly jsem uvedla dva medializované případy užití nutné obrany.

Poslední, čtvrtá kapitola, jež je přínosem této práce, vymezuje institut nutné obrany v rakouském právu. Tuto právní úpravu jsem si vybrala z důvodu dostupnosti odborné literatury na studijním pobytu v rakouském Grazu. Kapitola obsahuje definici nutné obrany a vymezení jednotlivých podmínek tak, jak jsou chápány rakouskou trestněprávní naukou. Obsahem shrnutí je pak komparace české a rakouské právní úpravy.

Při psaní této práce jsem čerpala jak z českých, tak i zahraničních publikací. Důležitý podklad mi poskytla publikace J. Kuchty, která je celá zaměřená na institut nutné obrany a poskytuje podrobnou analýzu jednotlivých podmínek. Dále pro mě byly velkým přínosem díla J. Jelínka, či kniha Trestní právo hmotné od Novotného, Vanduchové a Šámala. Rovněž byl důležitý komentář k trestnímu zákoníku a především soudní judikatura. Pro rakouskou kapitolu jsem pak použila stěžejní publikace od E. Steininger a H. Fuchse.

1. Obecně k okolnostem vylučujícím protiprávnost

Okolnosti vylučující protiprávnost činu jsou jedním z důležitých a nezbytných institutů českého trestního práva a jako takové v něm zaujímají své pevné místo, konkrétně v hlavě III. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“). Alespoň základní znalost této problematiky je pro srozumitelnost diplomové práce velmi podstatná, a proto na úvod práce obecně vymezím znaky okolností vylučujících protiprávnost.

Je zřejmé, že demokratický právní stát má za cíl chránit svoje občany před možnou trestnou činností a především takovéto trestné činnosti zabránit, a to prostřednictvím státu, resp. orgánů činných v trestním řízení. V určitých chvílích však může nastat situace, kdy je nemožné o trestné činnosti informovat například policii nebo není dostatek času na její zásah, neboť jsou ohroženy důležité zájmy, a účinná pomoc tak nemůže být poskytnuta. Daná osoba je proto oprávněna pomoci si sama a může se pokusit o odvrácení útoku či nebezpečí. Podmínky a meze takového jednání pak upravuje trestní právo. Právě tyto situace spadají do širší skupiny institutů označovaných jako okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž nutná obrana je jedním z těchto institutů.

Možnost aplikace okolností vylučujících protiprávnost je zaručena i ústavními zákony České republiky, konkrétně Listinou základních práv a svobod. „Občané mají právo postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.“³ Půjde o situace, kdy budou porušena garantovaná práva jako právo na život, nedotknutelnost osoby a obydlí, či osobní svoboda.

Podle trestního zákoníku může být trestně odpovědný jen ten, kdo naplní znaky trestného činu, z nichž jedním je protiprávnost. Protiprávností se pak rozumí rozpor s právní normou v rámci právního řádu a za protiprávní je považováno takové jednání, které není po právu. Protiprávnost činu však nelze vykládat jen v mezích trestního práva, neboť se jedná o obecný právní institut.⁴ Dovojuje se z právního řádu jako celku, zpravidla i z ustanovení ležících mimo trestní zákoník (tj. z právních norem jiných odvětví).

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou pak takové okolnosti, které způsobují, že čin, který má všechny znaky trestného činu, není protiprávní, a tudíž nemůže být trestným činem. Jsou to okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti. Pokud je v důsledku ospravedlňujícího důvodu protiprávnost vyloučena, jednání je dovolené, neboť

³ čl. 23 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 253.

takovému činu chybí jeden ze základních znaků – protiprávnost. Jednání za okolností vylučujících protiprávnost pak není trestné od samého počátku (*ex tunc*).⁵

Protiprávnost je materiálně chápána jako sociální škodlivost, kdy jednání má být pro společnost škodlivé natolik, aby na něj společnost reagovala prostředky trestního práva. Činy spáchané za okolností vylučujících protiprávnost tedy nejsou společensky škodlivé⁶ a ani protiprávní. Střetává se zde však ochrana dvou zájmů chráněných trestním zákonem, přičemž jeden zájem je možné porušit, jen pokud se poruší i ten druhý.

Trestní zákoník obsahuje pět okolností vylučujících protiprávnost, avšak nejde o výčet taxativní. Jedná se o krajní nouzi (§ 28), nutnou obranu (§ 29), svolení poškozeného (§ 30), přípustné riziko (§ 31) a oprávněné použití zbraně (§ 32). Kromě těchto výslovně uvedených okolností zná praxe i teorie ještě další okolnosti vylučující protiprávnost, dovozené na základě jiných mimotrestních předpisů a souhrnně označené jako výkon dovolené či příkázané činnosti. Použití těchto jiných okolností je přípustné, protože analogie ve prospěch pachatele (při omezování podmínek trestnosti) je v trestním právu hmotném povolena.⁷

Okolnosti vylučující protiprávnost se vyznačují určitými společnými rysy. Jako první lze uvést, že se uplatňují tam, kde je jinak naplněna skutková podstata některého trestného činu. Každá z těchto okolností přichází v úvahu u kteréhokoli trestného činu, neboť trestní zákoník je u žádné skutkové podstaty nevylučuje. Jsou ale i případy, kdy je nelze užít, neboť jejich vyloučení vyplývá z povahy konkrétní věci a ze samotné podstaty trestného činu (jako je tomu např. u svolení poškozeného). Je-li dána některá z těchto okolností, nelze proti ní užít jednání za jiné okolnosti (např. proti krajní nouzi není nutná obrana přípustná). Tyto okolnosti mají stejný právní důsledek – vylučují společenskou škodlivost činu, protiprávnost, a tím i samotnou trestnost činu, a to od samého počátku. O trestný čin tak nejde a nikdy nešlo.⁸

Samotné okolnosti je ještě nutné odlišit od důvodů zániku trestnosti. Pokud je určité jednání provedeno za okolností vylučujících protiprávnost, od samého počátku se nejedná o trestný čin. Oproti tomu u zániku trestnosti byl čin v době svého spáchání trestným činem a pachatel byl tak trestně odpovědný. Až následně dojde k určité zákonem stanovené situaci a trestnost dodatečně zanikne, např. účinnou lítostí nebo promlčením.

⁵ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 252.

⁶ Tamtéž

⁷ Tamtéž s. 253.

⁸ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 176 – 177.

2. Pojem nutné obrany

Trestní právo obecně je odvětvím práva, které má sloužit zájmům společnosti, chránit práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy a protiprávním, v demokratickém státě nepřijatelným, jednáním jiných.⁹

V životě všech však mohou nastat situace, kdy osoba bude na první pohled jednat v rozporu s trestním právem, ale její chování bude v dané situaci ospravedlněno. A právě k tomuto slouží institut nutné obrany. Než detailněji rozebereme podmínky nutné obrany, lze na začátek jako příklad uvést situaci, kdy někdo použije násilí proti útočníkovi, který jej napadne, a způsobí mu např. újmu na zdraví. Takovéto jednání obránce je možné posoudit právě jako nutnou obranu, ačkoli za normálních okolností by se jednalo o protiprávní a trestné jednání. Zde však osoba zůstane beztrestnou, neboť jednala v nutné obraně (to ale samozřejmě neplatí v případě, kdy by obránce vybočil z mezí nutné obrany a jednalo by se tak o exces – viz kapitola 4).

V českém právním řádu je institut nutné obrany obsažen nejen v předpisech práva veřejného, tedy v trestním zákoníku¹⁰, ale i v předpisech práva soukromého. V právu soukromém je nutná obrana upravena v ustanovení § 2905 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“). V tomto právním předpise je zařazena mezi závazky z deliktů, konkrétně do dílu obsahujícího náhradu majetkové a nemajetkové újmy. Nutná obrana společně s krajní nouzí jsou zde skutečnosti, které mají zabránit vzniku odpovědnosti za škodu (újmu) a povinnosti k její náhradě. Na první pohled je patrné jednotné vymezení nutné obrany s trestním zákoníkem. To lze spatřovat jak v přímo, či bezprostředně hrozícím nebo trvajícím útoku, tak v intenzitě obraně (tedy nesmí být zcela zjevná nepřiměřenost). Nutná obrana v občanském zákoníku se však vztahuje jen k občansko-právní odpovědnosti.

Jako příklad nutné obrany ve veřejnoprávním předpise můžeme uvést úpravu obsaženou v zákoně č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „přestupkový zákon“). Jedná se o úpravu správně-právní. Přestupkový zákon nutnou obranu definuje v ustanovení § 25 a tuto definici přebírá z trestního zákoníku. Tato úprava je tak naprosto totožná s úpravou trestněprávní.

Silnou stránkou současné koncepce je tedy jednotnost úpravy nutné obrany v různých právních předpisech. Nutná obrana je institutem natolik významným, že je velmi důležité mít

⁹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 19.

¹⁰ zákon č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

v rámci právního řádu právě tuto jednotnost jak úpravy, tak i výkladu o přípustnosti jednání v nutné obraně, neboť to poté povede k lepšímu pochopení především mezi laickou veřejností.

Je to ale trestní právo, resp. trestní zákoník, který obsahuje nejzávažnější jednání odporující společenskému řádu, a proto se v této diplomové práci budu zabývat pouze úpravou trestněprávní, tedy úpravou nutné obrany obsaženou v ustanovení § 29 TZ.

Ze současné právní úpravy institutu nutné obrany je zřejmé, že je tato koncepce velmi obecná a vymezuje široký okruh případů, které mohou pod daný institut spadat. Právě kvůli této obecnosti je zde velký prostor pro výklad a aplikaci nutné obrany, a proto je nezbytné, aby byly jednotlivé podmínky řádně vymezeny.

2.1. Úprava nutné obrany v českém právním řádu

Nový trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., nahradil s účinností od 1. 1. 2010 předchozí trestní zákon, zákon č. 140/1961 Sb., který byl v účinnosti celých čtyřicet osm let.¹¹ Institut nutné obrany tehdy neprošel žádnou výraznější změnou. Pokud bychom porovnali znění současné právní úpravy s právní úpravou předešlou, došli bychom k závěru, že tyto úpravy jsou naprosto shodné a zákonodárce pouze rozdělil původní ustanovení § 13 do dvou odstavců nového § 29.

Původní legislativní záměr však představoval jinou, a to zcela novou, koncepci nutné obrany, jež se měla promítnout do připravovaného nového trestního zákoníku. V konečném výsledku však byly tyto změny vypuštěny. Záměrem vládního návrhu z roku 2004 pro novou formulaci okolností vylučujících protiprávnost bylo zajistit nestíhání osob, které vystoupily či vystupují na ochranu zájmů chráněných trestním zákonem. Smyslem navrhovaných změn v nutné obraně pak měla být zejména snaha o zpřísnění podmínek, za nichž by bylo možné v rámci tohoto institutu jednat. Osnova trestního zákoníku tak v ustanovení § 29 obsahovala ještě třetí odstavec: „Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.“¹² Tento odstavec měl legálně upravit asthenický, neboli chabý exces, a jeho cílem mělo být vyloučení protiprávnosti jednání, kterým obránce odvrací útok, aniž by byly splněny podmínky nutné obrany, pokud osoba jednala za podmínek stanovených daným ustanovením. Odstavec vycházel ze vzorů trestních zákoníků vyspělých evropských států, zejména z úpravy rakouské, kde se posiluje postavení obránce, jež zcela nesplní podmínky nutné obrany, a to především z důvodu útokem vyvolaných subjektivních pocitů. Proti navrhované úpravě však

¹¹ JELÍNEK, Jiří. K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku: Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny*. Praha: Leges, 2009, s. 20 – 30.

¹² ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, s. 66.

byly vzneseny námitky, které poukazovaly zejména na možnost důkazních potíží ohledně některého takového subjektivního stavu. Nakonec bylo rozhodnuto, že koncepce nutné obrany bez třetího odstavce připouští natolik široké meze, že ustanovení o beztrestnosti v některých případech excesů není naléhavě nutná.¹³ „Tato změna nebyla shledána potřebnou, když nutnost obrany dostatečně vyplývá z názvu této okolnosti vylučující protiprávnost a také z použití tohoto pojmu v odstavci 2 § 29 osnovy, přičemž s pojmem nutnosti (potřebnosti) obrany k odvrácení útoku běžně pracuje teorie i praxe (srov. č. 36/1965 Sb. rozh. tr.) a výklad právní úpravy z tohoto hlediska nečiní v praxi potíže.“¹⁴

V současné právní úpravě, v zákoně č. 40/2009 Sb., je institut nutné obrany upraven společně s ostatními okolnostmi vylučujícími protiprávnost v části první a hlavě III. zákona a konkrétně je zařazen v § 29 za institutem krajní nouze. V tomto ustanovení je nutná obrana vymezena jako jednání, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, avšak o nutnou obranu se nebude jednat v případě, pokud bude obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Ačkoli tato zákonná definice stručně zachycuje všechny důležité znaky dovoleného obranného jednání, vyznačuje se určitou obecností. Proto je zde důležitá role nauky a judikatury, které v konkrétních situacích poskytují výklad a tím zpřesňují neurčité právní pojmy.

Aby však bylo možné se dále zabývat nutnou obranou a překročením jejích mezí, je třeba podrobněji rozebrat samotné prvky, resp. podmínky nutné obrany. K tomu proto podrobněji v následujících kapitolách.

¹³ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního práva. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 51.

¹⁴ z důvodové zprávy k ustanovení § 29 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

3. Podmínky a meze nutné obrany

Podstata institutu nutné obrany spočívá v odvracení útoku na zájmy chráněné trestním zákonem, a to činem, který by byl jinak činem trestným. Nutná obrana je tak uplatněním práva vůči bezpráví – umožňuje osobám před protiprávním útokem útočnicka chránit tytéž zájmy, jako chrání trestní zákon sám. Obránce tak určitou „svépomocí“ nahrazuje zásah orgánů veřejné moci a nejedná tedy proti účelu trestního zákoníku, ale naopak ve shodě s ním.¹⁵

V případech užití nutné obrany se uplatňuje zásada, na základě které by riziko vyvolané útokem měl nést útočnick, nikoli obránce. „Útočnick svým jednostranným jednáním totiž vyvolal situaci, za které bylo použito nutné obrany, a proto by se ustanovení § 29 mělo uplatňovat ve prospěch obránce co nejvýrazněji a co nejširěji (samozřejmě v souladu se zákonem), neboť jen tak se bude posilovat vůle všech řádných občanů odvracet přímo hrozící nebo trvající útoky na zájmy chráněné trestním zákoníkem.“¹⁶

Uplatnění svépomoci ve svém díle komentuje i docent Kuchta: „Přímý vstup občanů do boje s pachateli trestných činů prostřednictvím odvracení jejich útoků významně napomáhá upevnění právního řádu a k vytvoření takového žádoucího stavu ve společnosti, aby pachatelé trestných činů se setkávali s bezprostřední reakcí a odporem.“¹⁷

Nutná obrana je zvláštním případem, kdy dochází ke kolizi či střetu zájmů na ochranu různých společenských vztahů. Na straně jedné se jedná o zájem, který byl napaden útokem (např. zdraví obránce) a na druhé straně stojí zájem útočnicka, který je při použití nutné obrany obětován za účelem úspěšného odvracení útoku (např. život nebo zdraví útočnicka).¹⁸ Pokud tedy dojde ke kolizi zájmů, právo zcela jasně upřednostňuje zájmy obránce, neboť ten obranným jednáním chrání stejné právní zájmy jako právo samotné. Přitom samozřejmě dochází k zásahu do práv útočnicka, avšak pozitivní vnímání obranného jednání, společně se zájmem na nutné obraně nad poškozením práv útočnicka, převažuje.¹⁹ Je ale třeba zmínit, že se nemůže jednat o jakékoli obranné jednání, co se týče intenzity nebo použití prostředku k odvracení útoku, nýbrž takové jednání musí odpovídat podmínkám nutné obrany vymezeným v zákoně.

¹⁵ NOVOTNÝ, Oto, ŠÁMAL, Pavel, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné. I, Obecná část. 6.*, přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 265.

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář. I, § 1-139. 2.* vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 399.

¹⁷ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 8.

¹⁸ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 398.

¹⁹ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 69.

Nutná obrana tak přímo ze zákona vylučuje nejen protiprávnost (nedovolenost) činu, ale i společenskou škodlivost a umožňuje, aby osoby, jež vystoupí na ochranu svých zájmů, nebyly stíhány. Čin, který je pak výsledkem jednání souladného s podmínkami nutné obrany, nemůže být ani trestným činem, ani přestupkem a obránce tak nelze sankcionovat trestem.²⁰

V této souvislosti je potřeba připomenout, že pojem „nutná“ obrana neznamená povinnost občana, nýbrž je jeho zákonným oprávněním bránit se proti tomu, kdo porušuje zájmy chráněné trestním zákonem. Útokem napadená osoba se tak nemusí za všech okolností bránit, ale záleží na její svobodné vůli, zda využije svého práva použít takové přiměřené prostředky obrany, jež jsou k odvrácení útoku nutné. Jelikož tedy trestní zákoník nestanovuje povinnost bránit se proti trestným činům nutnou obranou, osoba, která se odmítne bránit nebo se nebrání, nemůže být za toto její nekonání trestně odpovědná. Některé zvláštní kategorie osob však mají obecnou povinnost zakročit proti útočníkovi, neboť taková povinnost je jim uložena na základě zákona nebo služebních předpisů (např. policisté).²¹

Pokud výše uvedené shrneme, je základní funkcí nutné obrany odvrátit útok a ochránit tak zájmy chráněné trestním zákonem. Smyslem samotné právní úpravy pak zásadně musí být respektování požadavku na vyloučení protiprávnosti takového obranného jednání.²²

3.1. Obecné vymezení podmínek nutné obrany

Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., upravuje institut nutné obrany v ustanovení § 29 následovně:

„(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“²³

Z tohoto citovaného ustanovení vyplývají tři stěžejní podmínky nutné obrany, jež musí být vždy splněny:

- přímo hrozící nebo trvajícím útok
- útok směřující proti zájmu chráněnému trestním zákonem
- nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.²⁴

Docent Kuchta pro účely výkladu dělí podmínky nutné obrany dokonce do dvou skupin. První skupinou jsou podmínky vzniku situace nutné obrany. Tam řadí takové

²⁰ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 69.

²¹ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 147.

²² JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 49.

²³ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 261.

okolnosti a podmínky jako jsou útok, jeho protiprávnost, přímá hrozba, trvání útoku a skutečnost či reálnost útoku. Druhou skupinou jsou pak podmínky určující jednání obránce. Jedná se o takové, které se vážou k samotné osobě obránce, formě obranného jednání a k zaměření obrany proti útočníkovi. Rovněž sem spadá potřebnost a přiměřenost obrany a subjektivní zaměření obránce k obraně.²⁵

Nejčastější rozdělení, jež je používáno ve většině publikací, je ale rozdělení jen na dvě podmínky nutné obrany – odvracení přímo hrozícího nebo trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákonem a zákaz zcela zjevné nepřiměřenosti obrany vůči způsobu útoku.²⁶

Z definice nutné obrany uvedené v ustanovení § 29 TZ je, jak již bylo uvedeno, zřejmé, že podstatou nutné obrany je odvrátit nebezpečí, jež vzniká protiprávním útokem směřujícím proti zájmu chráněnému trestním zákonem, a to činem, který by byl jinak trestným činem, namířeným proti útočníkovi.²⁷ Pokud by v daném jednání chyběl jakýkoli z uvedených znaků, nejednalo by se o nutnou obranu a takovému jednání by trestní zákoník v žádném případě neposkytoval ochranu v podobě vyloučení protiprávnosti. Aby tedy jednání osoby (obránce) nebylo považováno za trestné, vyžaduje se společné, neboli kumulativní splnění všech podmínek nutné obrany. Pouze za splnění výše uvedených podmínek není jednání v nutné obraně pro společnost nebezpečné, není protiprávní, a není tedy ani trestným činem.²⁸

Jak vyplývá z výše popsaného, je za nutnou obranu považováno jakékoli jednání, díky kterému je daná osoba schopna zabránit omezování či porušování zákonem chráněných zájmů, jež z protiprávního útoku hrozí. Jelikož ale mohou nastat situace, kdy hranice mezi jednáním v nutné obraně a spácháním trestného činu bude velmi tenká, je v souladu se zásadou zákonnosti dán požadavek, aby podmínky nutné obrany byly přesně vymezeny. Na základě této jedné z nejdůležitějších zásad trestního práva totiž jedině zákon stanoví, které jednání je trestné. V následujících kapitolách proto budou podrobněji rozebrány jednotlivé podmínky nutné obrany.

3.2. Zájem chráněný trestním zákonem

Aby bylo možné podrobně rozebrat jednu z podmínek nutné obrany, a to pojem útok, a pochopit podstatu útoku směřujícího na zájem chráněný trestním zákonem, je třeba nejdříve vymezit tento samotný pojem – zájem chráněný trestním zákonem.

²⁵ KUČTA: *Nutná obrana...*, s. 72 – 73.

²⁶ tak je tomu např. v díle: NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 373.

²⁷ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 33.

²⁸ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 261.

Nutná obrana je přípustná pouze proti takovému útoku, jenž směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Stav nutné obrany je pak důvodem, který vylučuje protiprávnost a společenskou škodlivost činu, protože při jednání v nutné obraně jde o ochranu společenských hodnot. Útok tedy musí být veden proti chráněnému zájmu a tento zájem či hodnotu musí ohrožovat.²⁹ Trestní zákoník však v ustanovení § 29 blíže nespecifikuje hodnoty, proti nimž útok směřuje a proti nimž je tak nutná obrana přípustná. Zájmy chráněné trestním zákonem proto můžeme obecně charakterizovat jako objekty trestného činu, jež jsou blíže rozvedeny v jednotlivých ustanoveních zvláštní části trestního zákoníku. Konkrétně se jedná o zájmy na ochraně života, zdraví, svobody, osobnosti člověka, jeho soukromí, lidské důstojnosti, cti, majetku a podobně.³⁰

Chráněny mohou být nejen zájmy jednotlivce, ale i zájmy společnosti, právnických osob a jiných organizací nebo státu.³¹ Vždy ale musí být splněna podmínka, že se jedná o takové hodnoty, kterým poskytuje ochranu trestní zákon, neboť „zájmy, které trestní zákon nechrání, nemohou být ani beztrestně chráněny v nutné obraně.“³² Jedná se tedy jak o zájmy individuální (kam patří např. život, zdraví nebo majetek), tak kolektivní, celospolečenské nebo státní (např. utajovaná informace chráněná zvláštním předpisem).³³

Oproti tomu však nelze nutnou obranu použít proti každému útoku směřujícímu na tyto chráněné zájmy, neboť z povahy některých činů je nutná obrana vyloučena. Některé činy totiž hrozí a trvají tak krátkou dobu, že je lze spáchat jen v krátkém okamžiku a odvetné jednání by tak mohlo být jen mstou (př. úder pěstí, usmrcení jiného výstřelem); u jiných trestných činů zase není možné nutnou obranou zabránit následku (např. loupež). Jednání v nutné obraně je rovněž nepředstavitelné u některých verbálních trestných činů (např. pomluva), naopak u jiných může být umožněna za předpokladu, že pokračování v útoku bezprostředně hrozí (např. stupňující se urážky a jiné výhrůžky).³⁴

Nutná obrana je přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku.³⁵ Ze soudní judikatury dále vyplývá, že chráněným zájmem může být i domovní svoboda. „Nutná obrana je přípustná i proti útoku, který směřuje proti domovní svobodě způsobem uvedeným v § 178. V takovém případě trvá

²⁹ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany*..., s. 34.

³⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář*..., s. 402.

³¹ Tamtéž

³² NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné*..., s. 268.

³³ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné*..., s. 263.

³⁴ KUČTA: *Nutná obrana*..., s. 121.

³⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 7. aktualizované vydání podle stavu k 1.10.2017. Praha: Leges, 2017, s. 64.

útok do té doby, dokud se nepodaří útočníka, který vnikl do domu nebo bytu jiného, z domu nebo bytu vyhnat“ – R 9/80.³⁶ Ústavní soud ve svém nálezu rovněž konstatuje, že chráněným zájmem je i nedotknutelnost obydlí: „...jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a na nedotknutelnost obydlí.“³⁷

Nutnou obranou lze hájit jak zájmy vlastní, tak i zájmy jiného (tzv. pomoc v nutné obraně).³⁸ K nutné obraně je totiž oprávněn každý, nejen ten, komu nebezpečí hrozí nebo kdo byl sám napaden, ale oprávněna je i třetí osoba. V této situaci není pomocník cílem přímo hrozícího nebo trvajícího útoku, nýbrž vystupuje pouze na ochranu napadené třetí osoby a proti němu samotnému útok nesměřuje. Zákonem však není řešena otázka, zda právo nutné obrany vzniká u jiné osoby (pomocníka) též tehdy, pokud napadený s útokem a se způsobením škody souhlasí. V takovém případě se usuzuje, že pokud se chráněný zájem, jenž je napaden, nachází ve svobodné dispozici poškozeného (např. rozhodování o vlastním majetku), právo na nutnou obranu pomocníkovi nevzniká (jedná se o svolení poškozeného jako o okolnost vylučující protiprávnost). Pomocník proto nemůže vykonat více, než chce nebo než by vykonal sám napadený. Napadenému nelze nutnou obranu vnutit.³⁹

3.3. Pojem útok

Základním předpokladem a pojmovým znakem jednání v nutné obraně je pojem útok. Aby ale bylo možné proti danému útoku použít nutnou obranu, musí být splněny následující požadavky: útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat; musí směřovat proti zájmům chráněným trestním zákonem; a musí se jednat o útok člověka, přičemž je nezbytné, aby útok byl protiprávní.

Útok je z hlediska zákonného vymezení abstraktním pojmem, neboť česká trestněprávní nauka tento pojem blíže nerozebírá a legální definice tak v právním řádu absentuje. Výkladem bylo dovozeno, že útokem je úmyslné, protiprávní jednání člověka, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním zákonem a je tak nebezpečné pro společnost.⁴⁰ Jen existence takového útoku ospravedlňuje obranu proti útočníkovi, neboť bez útoku nemůže být obrany. Útok je vlastně určitý druh či podmnožina nebezpečí.⁴¹ Podle starší úpravy byl definován jako „jednání člověka, zpravidla jako konání nebo opomenutí, a to jednání úmyslné, protiprávní, nebezpečné určitou měrou pro společnost, které má znaky

³⁶ JELÍNEK: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou...*, s. 64.

³⁷ nálezu Ústavního soudu ze dne 1. října 2010, sp. zn. II. ÚS 317/01

³⁸ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 268.

³⁹ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 121.

⁴⁰ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 37.

⁴¹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 262.

trestného činu, ale nemusí tomu tak nutně být⁴². V současné úpravě sice již pojem „nebezpečné pro společnost“ neexistuje, neboť byl nahrazen pojmem „společenská škodlivost“; na vymezení útoku to však nic nemění. Z dalších definic můžeme uvést tu profesora Solnaře: „útok znamená ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, jež je vyvoláno protiprávním jednáním a opomenutím“⁴³. Komentář k trestnímu zákoníku rovněž uvádí, že útok je jednáním člověka, zpravidla konáním (např. úder pěstí) nebo opomenutím (např. narušování domovní svobody osoby spočívající v neoprávněném setrvání v jejím bytu), a toto jednání je úmyslné a protiprávní (nedovolené). „Podmínky nutné obrany proto mohou být naplněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného jednáním, které by bylo jinak trestným činem (např. pohrůzkou násilí), aby odešel z místa, které požívá domovní svobody a na němž tento útočník neoprávněně setrvává.“⁴⁴

Jak již bylo řečeno, útok může mít buď formu konání, nebo může být opomenutím. Útok ve formě konání se vyskytuje častěji, nicméně obě formy jednání si jsou rovny a následek způsobený konáním může být stejně závažný jako následek způsobený opomenutím.⁴⁵ O útok opomenutím se bude jednat zejména v případě, jestliže měl pachatel zvláštní povinnost konat, přičemž tuto povinnost svým nekonáním porušil a způsobil tak ohrožení chráněných zájmů. Jinak řečeno, opomenutí bude útokem, pokud nečinnost bude mít za následek ohrožení či porušení zájmů v dispoziční sféře ohroženého.⁴⁶

3.3.1. Protiprávnost útoku

Útok je protiprávní jednání člověka, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním zákonem. Protiprávnost útoku a jeho společenská škodlivost jsou tak nezbytnými znaky pojmu útok a musí být vždy naplněny.

Podmínku protiprávnosti útoku sice ustanovení § 29 TZ přímo nezmiňuje, nicméně i přesto je všeobecně uznávána. „Protiprávností se rozumí protinoremnost, tedy rozpor jednání s platným právem, přičemž takové jednání je společensky nebezpečné.“ Útok musí být protiprávní z hlediska právního řádu jako celku, nejen z hlediska trestněprávního. Obsah protiprávnosti je pak tvořen společenskou škodlivostí.⁴⁷ Společenská škodlivost má svou zákonnou úpravu v ustanovení § 12 odst. 2 TZ, tedy v zásadě subsidiarity trestní represe. Jedná se o hmotně-právní korektiv, kdy trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní

⁴² KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 73.

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 400.

⁴⁵ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 81.

⁴⁶ Tamtéž s. 82.

⁴⁷ Tamtéž s. 86 – 87.

důsledky s ní spojené je možné uplatňovat jen v případech společensky škodlivých⁴⁸, přičemž škodlivost se vždy vztahuje jen na trestný čin jako celek. Jelikož míra škodlivosti není zákonem vymezena, je na základě analogie dovozována z ustanovení § 39 odst. 2 TZ, kde je stanoveno, že povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, způsobem provedení činu, okolnostmi, za nichž byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.⁴⁹ Trestným činem by tedy mělo být jen jednání společensky škodlivé neboli jednání schopné ohrozit nebo porušit chráněné zájmy. Naopak ne každý společensky škodlivý útok musí být trestným činem, ale obranné jednání, při kterém je možné způsobit útočníkovi škodu, je přípustné pouze tehdy, pokud je útok pro společnost škodlivý. Pokud se jedná o útoky, jež nejsou společensky škodlivé, osoba se proti porušení svých práv samozřejmě bránit může, ale nesmí svým obranným jednáním způsobit útočníkovi škodu.⁵⁰

Útok má tedy zpravidla znaky trestného činu, ale nemusí tomu tak nutně být, neboť postačuje, pokud vykazuje znaky přestupku či jiného deliktu. Závažnost takového útoku však nesmí být jen nepatrná (např. pokřikování dětí na ulici), protože pak by nebylo možné uvažovat o útoku ve smyslu trestního zákoníku.⁵¹ Jelikož útok nemusí nutně být trestním činem, může se jednat i o čin, jemuž některý znak trestného činu chybí – tzv. kvazidelikt. Takovým znakem je např. nedostatek věku či přičetnosti pachatele, nedostatek zavinění nebo nedostatek požadované výše způsobené škody.⁵²

Jak již bylo výše zmíněno, útokem vždy musí být čin protiprávní (objektivně protiprávní, nedovolený), avšak nikoli nutně též čin trestný. Dovolené jednání proto není útokem a nelze se proti němu bránit jednáním v nutné obraně (např. proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná, rovněž nelze použít nutnou obranu proti služebnímu zákroku policisty).⁵³ Útočnickovo jednání namířené proti osobě, která jedná v nutné obraně, je považováno za pokračování útoku. Přitom nezáleží, zda byl útok od počátku namířený proti této osobě, nebo vůči někomu jinému. Osoba jednající v nutné obraně má proto oprávnění bránit se proti takovému pokračujícímu útoku způsobem přiměřeným povaze útoku.⁵⁴ Jednání v nutné obraně tedy není považováno za útok, jelikož nesplňuje podmínku protiprávnosti. Avšak ten, kdo se při obraně proti původnímu protiprávnímu útoku neomezí jen na jeho

⁴⁸ § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ § 39 odst. 2 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 86 – 87.

⁵¹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 400.

⁵² NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 266.

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 36.

odvrácení, ale podnikne další útočné činy již neodůvodněné potřebou nutné obrany, nemůže se dovolávat beztrestnosti.⁵⁵ K tomu rovněž rozsudek Nejvyššího soudu: „Jestliže se útok neodvrací, nýbrž oplácí, nejde o nutnou obranu.“⁵⁶

Z hlediska protiprávnosti je třeba posuzovat také nutnou obranu proti jednání a úkonům úředních osob. Pokud jsou jejich úkony bezvadné, není proti nim nutná obrana přípustná, neboť jde o výkon práva nebo povinnosti. V takovém případě by útok vedený proti úřední osobě byl považován za trestný čin násilí proti úřední osobě podle ustanovení § 325 TZ. Naopak lze nutnou obranu připustit proti takovým úkonům, k nimž daná úřední osoba vůbec neměla věcnou pravomoc (takové úkony jsou stíženy vadami, jež je zbavují povahy takových úkonů – akty od počátku nicotné), nebo pokud jednání úředních osob naplňuje skutkovou podstatu trestného činu.⁵⁷

Můžeme shrnout, že ze samotné povahy útoku a ve spojení s výše uvedeným je nezbytné, aby útok byl protiprávní, tedy takový, ke kterému útočník neměl právo.⁵⁸ Protiprávní jednání se vyznačuje zejména svou škodlivostí neboli schopností ohrozit chráněné zájmy. Podmínka protiprávnosti je přitom chápána jako rozpor jednání s normami platného práva, přičemž útok musí vždy směřovat proti zájmům chráněným trestním zákonem. Dovolené jednání proto nemůže být schopné ohrozit některé chráněné zájmy.

3.3.2. Vyprovokovaný útok

Útokem je i útok vyprovokovaný, neboť i ten ohrožuje chráněné zájmy. Jedná se o případy tzv. provokace nutné obrany, kdy jedna osoba svým jednáním vyvolá protiprávní útok druhé osoby, a následně se proti takovému útoku sama brání.⁵⁹ Je však otázkou, zda a případně do jaké míry, se takováto osoba může proti vyprovokovanému útoku, jež sama vyvolala, bránit; přičemž záleží především na způsobu vyvolání útoku nebo na formě zavinění jak provokatéra, tak útočníka. V české právní teorii se uvádí, že zaviněný vyprovokovaný útok zůstává útokem, a proto se nutná obrana nevylučuje. Obecně se vychází z předpokladu, že je nutná obrana přípustná i proti vyprovokovanému útoku, protože taková obrana odpovídá principům ochrany individuálních zájmů.⁶⁰ Jestliže však obránce jednal s cílem úmyslně vyprovokovat útok, aby následně mohl proti útočníkovi spáchat trestný čin, o nutnou obranu se jednat nebude. V takovémto případě je provokace pouze prostředkem ke spáchání trestného

⁵⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 401.

⁵⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. září 2012, sp. zn. 25 Cdo 4558/2010

⁵⁷ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 400.

⁵⁸ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 36.

⁵⁹ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 109.

⁶⁰ Tamtéž s. 110.

činu, neboť jejím prostřednictvím je uskutečňován úmysl spáchat trestný čin a následujícímu činu odvracejícímu útok je proto odejmuta povaha nutné obrany.⁶¹

Provokací je úmyslné negativní jednání či chování, které má za cíl vyvolat určitou reakci. V právní rovině se jedná o takové jednání člověka, které obsahuje nebezpečí vyvolání jakéhokoli protiprávního útoku. Ve skutečnosti se mohou objevit dva typy provokativního jednání – situace, kdy provokativní jednání je protiprávní útokem a situace, kdy provokativní jednání protiprávním útokem není. První případ, tedy kdy provokativní jednání samo je útokem protiprávním a přímo hrozícím nebo trvajícím (ať už ve formě trestných činů, přestupků nebo jiného ohrožení či porušení chráněných zájmů), je případem jednodušším, neboť jednoznačně vede k určení obránce a útočníka. Tato provokace přímo vyvolává stav, ve kterém je nutná obrana přípustná a vyprovokovaný útočník se tak stává obráncem jednajícím v nutné obraně. Proti takové nutné obraně se pak provokatér není oprávněn bránit a jeho obranná práva jsou tak určitým způsobem omezena, neboť on sám v důsledku svého jednání vyvolal protiprávní útok vyprovokované osoby, a má tak na tomto útoku svůj podíl. Jeho následná reakce by tak nebyla nutnou obranou, nýbrž by se jednalo o další protiprávní útok z provokatérovy strany. Toto ale platí jen za předpokladu, že provokovaná osoba nevybočí z mezí nutné obrany. Pokud by se provokovaný dopustil excesu, tedy při užití nutné obrany by překročil její hranice, stala by se naopak jeho původně řádná obrana protiprávním útokem, proti které by zase provokatér měl právo nutné obrany.⁶²

Naopak v případě, že podnět ze strany provokatéra není protiprávním útokem a on se tak nedopustí ohrožení zájmů provokovaného chráněných trestním zákonem, nemůže být proti němu nutná obrana přípustná, neboť jednání provokatéra je v souladu s právem. Pokud by na tomto základě provokovaný provedl útok na provokatéra, jednalo by se z jeho strany o útok protiprávní a provokatér by měl vůči němu zachovanou nutnou obranu. Na pohnutce provokatéra k prvotnímu jednání přitom nezáleží.⁶³

Rovněž je třeba uvažovat o jednáních, která jsou dovolena nebo vyžadována, resp. která nejsou právem zakázána. Osoba, případný provokatér, pouze vykonává své právo či povinnost a tímto svým jednáním u druhé osoby vyvolá protiprávní útok. Jeho jednání však nemůže být posouzeno jako protiprávní útok a tedy jako situace vyžadující nutnou obranu, neboť by to neodpovídalo smyslu právního řádu a nutné obrany samotné. Není ani rozhodující, zda „provokatér“ měl či neměl úmysl protiprávní útok vyvolat. Jeho jednání je

⁶¹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 263.

⁶² KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 110 – 118.

⁶³ Tamtéž s. 117.

právem dovolené, tudíž nemůže být protiprávní a „provokovaný“ musí nést všechny případné důsledky svého jednání.⁶⁴

Judikatura Nejvyššího soudu TR NS 22/2006-T 863 k problematice vyprovokovaného útoku uvádí: „Jestliže obviněný vstřícně reagoval na výzvu poškozeného („aby s ním šel ven“), která směřovala k jejich vzájemnému fyzickému konfliktu, a to tak, že obviněný odešel s poškozeným na místo, kde poté poškozeného fyzicky napadl, pak obviněný nejednal v nutné obraně ve smyslu § 29 TrZ, neboť neodvracel přímo hrozící útok na zájmy chráněné trestním zákonem. To platí bez ohledu na skutečnost, že fyzický konflikt slovně vyprovokoval právě poškozený.“⁶⁵

Můžeme shrnout, že pokud není provokátérův útok protiprávní, nemůže být provokovanému proti němu přiznána nutná obrana. Pokud ale útok protiprávní je, není provokátér oprávněn proti řádné nutné obraně provokovaného použít další nutnou obranu a bude tak plně odpovídat za případné následky, které svou nepřipustnou obranou provokovanému způsobí.⁶⁶, neboť provokovaná osoba musí mít možnost se za podmínek nutné obrany bránit. Rovněž není možné připustit oprávněnost jednání v nutné obraně v případě, kdy byl útok úmyslně vyprovokován pouze proto, aby dotyčný provokátér („obránce“) mohl provokovanému („útočníkovi“) pod záminkou obrany způsobit újmu a uniknout tak potrestání za vlastní útok. Je-li tedy vyprovokování útoku součástí vlastního plánovaného útoku, pak se nejedná o nutnou obranu.⁶⁷

Pro srovnání je třeba uvést, že v rakouské právní úpravě převládá názor, že u vyprovokovaných útoků je nezbytné možnosti nutné obrany omezit, a to zejména požadavkem subsidiarity. Provokátér se má nejdříve pokusit útoku vyhnout, a pokud to není možné, až následně má oprávnění se bránit.⁶⁸ K tomu však blíže v páté kapitole „Institut nutné obrany v rakouském právu“.

3.3.3. Útočník ve smyslu nutné obrany

Jak již bylo řečeno, nutná obrana je namířena proti útoku, který ohrožuje společenské vztahy a hodnoty chráněné trestním zákonem, a který přímo hrozí nebo trvá. Útokem se pak rozumí úmyslné, protiprávní jednání člověka, jež je škodlivé pro společnost, a jež může mít formu buď konání, anebo opomenutí. Jednání v nutné obraně je vždy namířeno jen proti

⁶⁴ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 110 – 111.

⁶⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 417.

⁶⁶ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 118 – 119.

⁶⁷ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 401.

⁶⁸ viz FUCHS, Helmut. *Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. 7.* überarbeitete Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, s. 157 – 158.

útočníkovi a ne proti třetím nezúčastněným osobám.⁶⁹ Pojem útočníka bývá většinou shodný s pojmem pachatele trestného činu, avšak není tomu tak vždy. Teorie za útočníka považuje pouze takovou fyzickou osobu, která svým jednáním naplnila všechny znaky obligatorně požadované od útoku.⁷⁰ Na základě této definice je tedy útokem pouze takové jednání fyzické osoby, které je protiprávní, společensky škodlivé, a které ohrožuje zájmy chráněné zákonem.

Co se týče jednání právnických osob, může být podle ustanovení § 9 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, za pachatele trestného činu považována i právnická osoba. Toto ustanovení jim totiž přiznává deliktní způsobilost.⁷¹ I přes skutečnost, že je právnická osoba zákonem označena za pachatele trestného činu, nemůže se dle mého názoru jednat o útočníka ve smyslu útoku, neboť je to z povahy samotného pojmu „útok“ vyloučeno. Nutná obrana tak přímo proti právnickým osobám možná nebude. Naopak ale bude možné nutnou obranu použít proti fyzickým osobám, které tvoří orgány právnických osob nebo jsou jejími zaměstnanci, a které se v zájmu a jménem právnické osoby daného protiprávního jednání dopustily. Rovněž předchozí právní úprava zastávala názor, že právnická osoba (např. spolek nebo stát) nemůže sama jednat ve smyslu trestního práva, a proto proti ní nelze nutnou obranu použít. Avšak za účinnosti této staré úpravy právnické osoby ještě neměly deliktní způsobilost a nemohly tedy být pachateli či útočníky trestného činu.⁷²

Za útok ve smyslu nutné obrany je možné považovat pouze lidské jednání neboli projev vůle člověka ve vnějším světě, a nikoli jeho nevědomé či nepodmíněné pohyby jako například tělesné reflexy, tiky, či pohyby ve stavu bezvědomí. Takovéto případy nelze hodnotit jako výsledek lidské činnosti, neboť se nejedná o projev vůle. Proto pokud např. nastane situace, kdy osoba jedná v epileptickém záchvatu, nelze takovéto jednání posuzovat jako útok a osobu brát za útočníka, neboť dotyčný není vůbec schopen ovládat svou vůli. Aby bylo možné uvažovat o útoku, musí být jednání fyzické osoby vždy projevem její vůle.⁷³

Dalším bodem souvisejícím s problematikou účastníka je otázka, zda útok trestně neodpovědných osob je třeba považovat za nebezpečí, jež odůvodňuje použití nutné obrany nebo krajní nouze. Může se jednat o útok osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu. Dříve se právní nauka klonila k názoru, aby byl takovýto útok či nebezpečí posuzováno podle ustanovení o krajní nouzi s tím, že je však možné způsobit i stejnou újmu,

⁶⁹ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 269.

⁷⁰ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 77.

⁷¹ § 9 zákona č. 40/2009, 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

⁷² KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 78.

⁷³ Tamtéž s. 79.

jako byla ta hrozící (tj. jednalo se rozšíření přípustných mezí krajní nouze za pomoci analogie s nutnou obranou).⁷⁴ Stále ale byla vyžadována podmínka subsidiarity, tedy aby hrozící nebezpečí nebylo možné odvrátit jinak. Nutná obrana proti takovýmto útokům nebyla přípustná, ledaže by obránce o takovém stavu trestně neodpovědných osob nevěděl.⁷⁵ Tím se kladly na obránce vysoké požadavky, jelikož právní posouzení záviselo na jeho vědomí, resp. na možnosti vědomí o tom, že se brání proti jednání osoby nepřičetné, pro svůj věk trestně neodpovědné nebo osoby jednající ve skutkovém omylu.⁷⁶ V současné nauce však převládá názor odvracet tyto útoky podle zásad o jednání v nutné obraně. Řešení se dle komentáře nalézá v objektivním pojetí protiprávnosti útoku, jelikož nutná obrana směřuje proti takovému útoku, který je objektivně protiprávní a nemusí být vždy trestným činem. Stále ale platí, že útok musí být veden proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Proto je za splnění všech zákonných podmínek nutná obrana přípustná i proti útokům osob trestně neodpovědných.⁷⁷ Shodně uvádí i profesor Jelínek: „Útok nemusí být trestným činem, a proto se nevyžaduje, aby útočník byl osobou trestně odpovědnou. Jednání těchto osob proto posuzujeme také jako útok ve smyslu § 29 trestního zákoníku.“⁷⁸

Dále je třeba zmínit, jak je v trestněprávní teorii posuzováno chování zvířat. Nebezpečné chování zvířete nikdy není útokem, ledaže by šlo o zvíře poštvané člověkem. Chování zvířete totiž není protiprávním jednáním člověka (fyzické osoby)⁷⁹ a nenaplnuje tak znaky útoku. Zvíře tedy za žádných okolností nemůže jednat protiprávně a dokonce u něj chybí samo jednání. Také není možné porovnávat zájmy ohroženého člověka se zájmy zvířete, neboť zvíře samo žádné právně relevantní zájmy, které by mohly být v kolizi se zájmy napadeného, nemá. Podle práva je sice živé zvíře smysly nadaný živý tvor⁸⁰, nicméně ve smyslu ustanovení § 29 TZ nemůže být samo útočníkem, neboť není fyzickou osobou. Z tohoto je zřejmé, že obrana před zvířetem bez vlastníka, nebo před zvířetem, které neútočí v důsledku protiprávního jednání jiné osoby, nemůže být posuzována podle ustanovení o nutné obraně.⁸¹ Jiná situace ovšem nastává za situace, kdy je zvíře poštvané člověkem (př. jedna osoba poštvá svého psa proti osobě druhé). V takovémto případě je nutné útok posuzovat jako útok člověka a zvíře (př. poštvaného psa) považovat za „živý nástroj“ v jeho rukou. Jelikož je tedy poštvané zvíře pouhým prostředkem útoku, je proti němu nutná obrana přípustná a je tak

⁷⁴ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 267.

⁷⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 401.

⁷⁶ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 267.

⁷⁷ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 401.

⁷⁸ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 262.

⁷⁹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 400.

⁸⁰ § 494 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁸¹ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 77 – 78.

možné v důsledku obrany nejen zranit či usmrtit psa, ale obrana může být namířena i proti útočníkovi, který psa poštvál, poněvadž se jedná o útok pachatele s použitím zbraně^{82, 83}. Literatura výše uvedené shrnuje tak, že útokem je především jednání člověka, nicméně jím může být i jednání zvířete za předpokladu, že je nástrojem útoku.⁸⁴

V praxi mohou nastat i situace, kdy bude útočníků více. Obrana vždy směřuje proti útočníkovi, a pokud je útočníků více, je nutná obrana přípustná proti kterémukoli z nich, nikoli jen proti hlavnímu. Útok prováděný více osobami však nutně vyžaduje aktivní jednání každého z nich a následná nutná obrana musí směřovat vždy proti těmto útočníkům a nikoli proti jiné osobě (č. 24/1956 Sb. rozh.tr.).⁸⁵

3.3.4. Útok přímo hrozící nebo trvající

Současné znění ustanovení § 29 TZ připouští jednání v nutné obraně z časového hlediska proti dvěma útokům - proti útoku přímo hrozícímu a proti útoku trvajícímu. Podmínka, že útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat, je podmínkou obligatorní, a proto je z důvodu následného posuzování oprávněnosti nutné obrany časové vymezení útoku velmi zásadní.⁸⁶ Obecně platí, že útok musí být tak rozvinutý, aby na jedné straně odůvodňoval svépomoc občana, a na druhé straně musí tento útok trvat tak, aby případnou obranou proti němu bylo ještě možné odvrátit porušení chráněných zájmů. Za rozhodující časový úsek se tedy považuje jednak okamžik, kdy se z hrozícího útoku stane útok přímo hrozící a jednak moment, kdy již obránce není schopný odvrátit škodlivý následek, protože ten už nastal. Pouze v rámci takového časového období je v zásadě nutná obrana možná.⁸⁷

Obecně je možné říci, že útok hrozí přímo, pokud je podle okolností zřejmé, že v nejbližší době bude s velkou pravděpodobností, a bez prodlení, následovat. Je tedy očividné, že „v nejbližší době musí nevyhnutelně začít porušování zájmů, že útok a porušení zájmů budou nevyhnutelně následovat za hrozbou.“⁸⁸ Důležitá je úzká časová a zpravidla také místní souvislost, kdy má dojít k porušení chráněného zájmu⁸⁹; útok však přitom nemusí být neočekávaný. O bezprostřední hrozbu jde pak v takových případech, kdy lze s ohledem na

⁸² § 118 trestního zákoníku: „Trestný čin je spáchán se zbraní, jestliže pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo jestliže ji k tomu účelu má u sebe; zbraní se tu rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.“

⁸³ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 400.

⁸⁴ viz NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 148.

⁸⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 403.

⁸⁶ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 36.

⁸⁷ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 122.

⁸⁸ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 37.

⁸⁹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 263.

konkrétní průběh situace očekávat, že bez prodlení a záhy dojde k útoku.⁹⁰ Přitom se nevyžaduje, aby byla hrozba přímo vyslovena, nýbrž postačí, pokud bude z okolností případu vyplývat (např. osoba se natahuje po zbrani).⁹¹ Oproti tomu je trvajícím útokem charakterizován jako stálé, nepřerušované nebezpečí pro napadené zájmy, jež jsou chráněné trestním zákonem.⁹²

Hranici mezi hrozícím a přímo hrozícím útokem nelze stanovit pro všechny případy jednotně, a proto musí být každý konkrétní případ zodpovědně posouzen. To je důležité rovněž proto, že orgány činné v trestním řízení posuzují nástup rozhodného časového okamžiku *ex ante*⁹³, resp. z pohledu, jak se daná situace jevila obránci v okamžiku obrany. Vždy ale musí být jasné, že útok bude bezprostředně následovat za hrozbou, přičemž se ale nevyžaduje, aby již byl započat.⁹⁴ Pomocným kritériem pro rozpoznání přímo hrozícího útoku může být vývojové stádium trestného činu, do kterého se jednání útočnicka dostalo. Bude-li útok trestným činem, pak zpravidla bezprostřední hrozba útoku bude ve stadiu pokusu; na druhé straně jednání spočívající ve stadiu přípravy zpravidla nebude přímo hrozícím útokem a nutná obrana tak proti teprve připravovanému útoku, jenž nehrozí bezprostředně, nebude přípustná. Mohou se ale objevit i případy, kdy přímo hrozícím útokem bude i samotný projev úmyslu (např. výhrůžka velmi agresivní osoby). Ačkoli takovéto pouhé projevení úmyslu není samo o sobě útokem, je možné si představit situaci, kdy slovně projevený úmysl pachatele spáchat trestný čin vyvolá u druhé osoby hrozbu⁹⁵ (např. i pohrůžka bezprostřední násilí stačí k naplnění skutkové podstaty trestného činu loupeže⁹⁶). Učebnice Trestního práva hmotného k tomuto uvádí příklad dvou mužů, mezi nimiž došlo v restauraci k nedorozumění: „Jeden vyšel ven, druhý ho doběhl a uchopil za rameno se slovy, že teď mu tady ukáže. Napadený znal násilnickou povahu druhého a zasadil mu prudkou ránu pěstí do obličeje. Obrana nebyla předčasná.“⁹⁷

Jak bylo uvedeno, počátek nutné obrany bude zpravidla shodný s okamžikem, kdy přímo hrozící útok přejde do stadia pokusu. Tento časový úsek však bývá velmi krátký a

⁹⁰ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 267.

⁹¹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 403.

⁹² JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 38.

⁹³ „Úsudkem *ex ante* jsou obecně hodnoceny budoucí události v okamžiku, kdy k nim ještě nedošlo. Toto hodnocení může být prováděno také dodatečně později, hodnotící osoba se však musí jakoby přenést zpět do okamžiku obrany a pouze na základě tehdy existujících skutečností zhodnotit, zda dojde nebo může dojít k porušení chráněného zájmu, resp. zda tu hrozilo reálné nebezpečí pro konkrétní chráněný zájem.“ (viz KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 174.)

⁹⁴ KUČHTA: *Nutná obrana...*, s. 123.

⁹⁵ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 39.

⁹⁶ viz § 173 odst. 1 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷ NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 148.

závisí na samotné povaze útoku.⁹⁸ Rozhodně ale není nutné s nutnou obranou čekat do chvíle, až útok začne, až útočník udeří jako první. Iniciativa vedoucí ke vzájemnému střetnutí ale musí vždy vycházet ze strany útočníka, neboť právě touto iniciativou je určováno, kdo je v dané situaci útočníkem a kdo obráncem.⁹⁹

Útok trvá do té doby, dokud není ukončen. Tedy aby bylo jednání v nutné obraně přípustné, nesmí být útok ukončen ani přerušen, neboť pokud je útok u konce a nebezpečí již přímo nehrozí, není nutná obrana možná. Za skončení útoku se pak nepovažuje pouhá přestávka v boji, pokud lze očekávat jeho pokračování (př. útočník dobývá zbraň); v takovém případě útok stále trvá. Důležité je rovněž zmínit, že ukončení útoku není shodné s dokonáním trestného činu (tj. s naplněním všech znaků skutkové podstaty trestného činu, pokud se jedná o trestný čin). Proto může útok trvat i tehdy, kdy byl trestný čin již formálně dokonán. Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy lze jednat v nutné obraně i vůči pachateli krádeže, jenž odnáší svou kořist. Útok na majetkové zájmy totiž trvá, i když je trestný čin dokonán a pachatel odchází, neboť i odnášení kořisti je ještě útokem. Konec nutné obrany tak nastává v okamžiku, kdy napadeným zájmům nehrozí žádné nebezpečí – buď pominulo, nebo zájmy již byly definitivně porušeny.¹⁰⁰ Pokud by tedy v daném případě pachatel utíkal bez lupu, jednalo by se o útok ukončený a nutná obrana by tak nebyla přípustná.¹⁰¹

K problematice skončení útoku se vyjádřil i Nejvyšší soud: „O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil nebo kde pachatel reaguje na útok takovým způsobem, že útok ve skutečnosti oplácí a nikoli odvrací.“¹⁰²

Samozřejmě ale mohou nastat situace, kdy nebude možné přesně určit začátek a konec útoku. Nejvyšší soud ve svém usnesení k tomu uvádí, že v takovémto případě pak soud nemůže vycházet ze závěru, že útok velmi pravděpodobně neskončil, nýbrž musí vycházet ze zásady *in dubio pro reo* a učinit tak závěr, že útok na zájmy chráněné zákonem v době činu napadené, která se mu bránila, trval.¹⁰³

Ukončení útoku však musí být vždy definitivní. Můžeme proto shrnout, že nutná obrana je přípustná jen po dobu trvání útoku; proti útoku, který již byl ukončen, nutná obrana přípustná není.

⁹⁸ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 264.

⁹⁹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 403.

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 264.

¹⁰² usnesení Nejvyššího soudu ČSSR, ze dne 2. července 1965, sp. zn. Pls 5/65

¹⁰³ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. dubna 1990, sp. zn. 11 To 27/90

3.4. Přiměřenost nutné obrany

Obranou se obecně rozumí reakce na protiprávní útok útočníka na zájmy chráněné trestním zákonem.¹⁰⁴ Za nutnou obranu je pak považováno jednání napadené osoby (obránce), které směřuje k odvrácení nebezpečí vyplývajícího z útoku. Meze nutné obrany jsou vyjádřeny v ustanovení § 29 odst. 2 TZ, kde se stanovuje, že „nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku“. Aby bylo možné považovat nutnou obranu za přiměřenou, musí být splněny následující, z definice vyvozené, požadavky: obrana se musí uskutečnit v mezích dovoleného jednání, musí být namířena proti útočníkovi a nesmí být zcela zjevně nepřiměřená. K takové nutné obraně je pak oprávněn kdokoli, kdo má obranný úmysl. V zásadě je tak možné, aby obrana (neboli obranné jednání) byla nepřiměřená, avšak je naprosto vyloučeno, aby byla nepřiměřená zcela zjevně, neboť pak by podmínky nutné obrany nebyly naplněny.¹⁰⁵

Trestní zákoník vymezuje hranice nutné obrany právě pojmem přiměřenosti, přičemž „přiměřenost obrany se posuzuje především z hlediska intenzity obou akcí, což je vyjádřeno pojmem způsob útoku. Z toho vyplývá, že obrana musí být natolik intenzivní, aby útok jistě a bez rizika odvrátila, tj. musí být silnější než sám útok, avšak nesmí být zcela zjevně přehnaná.“¹⁰⁶ Přiměřenost obrany tedy znamená schopnost obrany odrazit útok, tzn. způsobilost k jeho spolehlivému odvrácení. Je určována vzhledem ke způsobu útoku a ke způsobu obrany, což znamená, že intenzita obrany a útoku se vzájemně porovnává.¹⁰⁷ Na rozdíl ale od krajní nouze, kde je zkoumána proporcionalita neboli vztah mezi škodou hrozící z útoku a škodou v obraně způsobenou, u nutné obrany jde pouze o přiměřenost mezi útokem a obranou.¹⁰⁸ Jak uvádí Nejvyšší soud, „přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného obranou není u nutné obrany vyžadována“.¹⁰⁹ Škoda, kterou způsobil obránce, tak může být větší než škoda, která z útoku hrozila. Nepoměr ale nesmí být tak výrazný, aby vedl k závěru zcela zjevné nepřiměřenosti (např. úmyslné usmrcení pachatele při krádeži počítače).¹¹⁰ Pouhá neúměrnost mezi chráněným a obětovaným zájmem však přiměřenost nutné obrany zpravidla nevyklučuje (pokud nejde o zjevný exces), a proto je možné beztrestně chránit i méně významné zájmy, a to obětováním zájmu významnějšího (např. těžce poranit útočníka při

¹⁰⁴ KUCHTA: *Nutná obrana...*, s. 140.

¹⁰⁵ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobran...*, s. 40.

¹⁰⁶ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. prosince 2001, sp. zn. 4 Tz 284/2001

¹⁰⁷ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobran...*, s. 40.

¹⁰⁸ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 404.

¹⁰⁹ usnesení Nejvyššího soudu ČSSR, ze dne 2. července 1965, sp. zn. Pls 5/65

¹¹⁰ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 264 – 265.

ochraně zájmu na zachování domovní svobody); avšak vždy při zachování všech zákonných podmínek.¹¹¹

Jestliže je nutná obrana vyloučena, pokud byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, je nutné rovněž vymežit samotný pojem „způsob útoku“. Tím se nerozumí pouze způsob útoku v daném časovém okamžiku jeho průběhu, nýbrž zahrnuje i to, co z útoku za dané situace bezprostředně hrozí (tj. škodu). Způsob útoku je pojmem velmi širokým, neboť obsahuje také osobu a vlastnosti útočníka, způsob provedení útoku, použité prostředky, počet útočníků, místo a časové souvislosti útoku a další okolnosti, za nichž byl čin spáchán.¹¹² Taktéž sem spadají i chráněné zájmy, protože pro posouzení přiměřenosti je důležité vědět, proti čemu útok směřoval (zda např. proti životu obránce či proti jeho majetku). Tento pojem je proto nutné vykládat extenzivně, neboť jím má být vyjádřena celá nebezpečnost útoku, avšak vždy s přihlédnutím ke všem rozhodným okolnostem.¹¹³

Slovní spojení „zcela zjevně“ je nutné posuzovat podle toho, jak se okolnosti případu v době hrozícího nebo trvajících útoku jeví bránící se osobě – napadenému, a nikoli tak, jak se později jeví osobám, které je následně hodnotí (viz judikatura: „Přiměřenost nutné obrany je třeba hodnotit též se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby, která odvracela útok, tj. podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo jej odvracel.“¹¹⁴). Jedná se o subjektivní hledisko. Toto subjektivní posuzování tak umožňuje orgánům činným v trestním řízení přihlížet ke stavu, v jakém se obránce v okamžiku útoku ocitl, s určitou velkorysostí, a hodnotit přiměřenost obrany též s ohledem na jeho psychický stav, neboť ten bývá velmi často ovlivněn např. strachem, úlekem, zmatkem nebo nečekaností situace. Velkou roli také hrají subjektivní představy bránící se osoby o okolnostech provázejících útok, jako jsou např. místo útoku, osoba útočníka a prostředky, kterými útočník útočil a které měl k dispozici obránce. Subjektivní pojetí ale nemůže být absolutní, neboť by mohlo dojít k nesprávnému posouzení a závažné jednání obránce by bylo ospravedlněno. Rozhodnutí ohledně nutné obrany tak není možné založit jen na představách bránící se osoby, ale je nutné hodnotit celou situaci komplexně, tedy přihlídnout jak k okolnostem případu, tak k subjektivnímu stavu napadeného.¹¹⁵

¹¹¹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 404.

¹¹² NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 149.

¹¹³ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 265.

¹¹⁴ JELÍNEK: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou...*, s. 64.

¹¹⁵ srov. ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 405., JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobran...*, s. 42.

Zcela zjevné je to, co je očividně, jasné a nepochybné, a proto se musí jednat o výrazně hrubý nepoměr.¹¹⁶ Nejedná se tak o každou nepřiměřenost. Zákon rovněž nepožaduje, aby se obránce omezil jen na to, co je přiměřené způsobu útoku, ale povoluje, aby obrana byla o něco intenzivnější než jen přiměřená. Ostatně to vychází i ze samotného názvu institutu, kde se hovoří o obraně nutné a nikoli přiměřené. Intenzitu útoku a rozsah případné škody může obránce odvodit i z prostředků, které má útočník při útoku při sobě, nebo které využívá. To ale neznamená, že je obránce povinen použít jen ty stejné prostředky, neboť by nebylo přípustné žádat, aby nepoužil účinnější prostředek, než jaký má útočník. Mezi účinnostmi nástrojů útoku a obrany není totiž vyžadována úměrnost.¹¹⁷ To potvrzuje i judikatura, která říká, že „intenzita obrany, a tedy přiměřenost obrany intenzitě útoku, není závislá od použitého prostředku, ale od toho, jak tento prostředek obránce použije. ...Od obránce není možné žádat, aby vyčkával a spoléhal se na náhodu, že škoda, která objektivně i podle jeho představ z útoku hrozí, nenastane, a aby nepoužil přiměřené a dostupné prostředky obrany, aby hrozící útok znemožnil a útočníka zneškodnil.“¹¹⁸ Z judikatury soudu dále vyplývá, že „samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.“¹¹⁹ „Přiměřenost obrany je však vždy třeba posoudit se zřetelem na všechny okolnosti případu; na vybočení z mezí nutné obrany nelze usoudit jen z toho, že napadený se bránil zbraní proti neozbrojenému útočníku, věkově podstatně mladšímu, fyzicky silnějšímu a známému svou agresivitou.“¹²⁰

Smyslem nutné obrany je odvrátit útok, aby nebyly porušeny chráněné zájmy. Obrana proto musí být taková, aby vedla ke spolehlivému odražení útoku. To znamená, že musí být důraznější, intenzivnější než samotný útok, jinak by nebyla úspěšná (samozřejmě ale v mezích přiměřenosti).¹²¹ Obránce proto musí zvolit takový prostředek, který je schopný odvrátit útok rychle, okamžitě a především definitivně, bez rizika pro něho samotného.¹²² V žádném případě není napadený povinen vystavovat se riziku, neboť zde neplatí princip rovnosti zbraní. Záleží ale na tom, jakým způsobem obránce tyto prostředky použije. Judikatura dovodila, že je možné bránit se se zbraní i proti neozbrojenému útočníkovi a na nepřiměřenost obrany nelze poté usuzovat jen z toho, že obránce útočníka zranil, nebo

¹¹⁶ NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 149.

¹¹⁷ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 265 – 266.

¹¹⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR, ze dne 12. prosince 1980, sp. zn. 5 Tz 143/79

¹¹⁹ usnesení Městského soudu v Praze, ze dne 19. prosince 1994, sp. zn. 7 To 202/94

¹²⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR, ze dne 18. června 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70

¹²¹ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 270.

¹²² JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 266.

dokonce usmrtil, zatímco on sám zůstal nezraněný.¹²³ Z mezi nutné obrany proto např. nevybočuje žena, která smrtelně zraní pachatele při pokusu o znásilnění.

Jednání v nutné obraně, na rozdíl od krajní nouze, nevyžaduje podmínku subsidiarity, tedy podmínku, aby bylo možné vyhnout se útoku jinak. Uplatňuje se zde zásada, podle které není nikdo povinen ustupovat před bezprávím. Na základě ní a za splnění ostatních podmínek nutné obrany je tak možné, aby osoba čelila útoku i tehdy, pokud by měla reálnou možnost vyhnout se útoku jinak, např. útekem.¹²⁴ K tomu judikatura uvádí: „Jelikož se pro jednání v nutné obraně nevyžaduje subsidiarita, nelze intenzivní exces spatřovat jen v tom, že napadená osoba se útoku nevyhnula útekem, i když byl útek možný, anebo že ne zvolila mírnější možnou obranu, pokud použitou (intenzivnější) obranu ještě nelze považovat za zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.“¹²⁵ Subsidiarita by však mohla mít význam v určitých specifických situacích, např. u útoků dětí nebo osob nepřičetných, při kterých bude třeba, aby se napadený nejdříve pokusil útoku vyhnout.¹²⁶ Takovýto postoj zaujímá i rakouská právní nauka. Dle mého názoru by ale v takovýchto případech bylo nezbytné, aby obránce o skutečnosti, že např. osoba jedná ve stavu nepřičetnosti, věděl, tedy aby taková skutečnost byla na první pohled patrná. Pokud by totiž např. zmíněná nepřičetnost nebyla zjevná a soud by následně došel k závěru, že se měl obránce pokusit útoku vyhnout a je tak odpovědný, takovéto rozhodnutí bych považovala za narušení principu právní jistoty a zásady zákonnosti, neboť jen zákon stanovuje podmínky, za kterých je daná činnost trestná. Pokud tedy podmínky subsidiarity není v ustanovení o nutné obraně zakotvena, nelze ji dle mého názoru vyžadovat, a to ani u útoků dětí, osob nepřičetných, či osob jednajících v omylu. Aby mohla být subsidiarita vyžadována, bylo by také zřejmě nezbytné, aby obránci z takového případného útoku nehrozilo žádné nebezpečí, neboť za normálních okolností je obránce v souladu s ostatními podmínkami nutné obrany oprávněn využít jednání v nutné obraně v případě, že útok směřuje na chráněné zájmy a hrozí jejich porušení či ohrožení. Skutečnost, že útočilo dítě či osoba nepřičetná se také zohlední při hodnocení přiměřenosti nutné obrany, a proto dle mého názoru není potřeba u nutné obrany subsidiaritu vyžadovat.

Rovněž bylo judikováno, že obranu proti útoku nelze považovat za nepřiměřenou jen proto, že se napadený nevyhnul útoku útekem, i když byl útek možný.¹²⁷ Taktéž nevylučuje

¹²³ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 270.

¹²⁴ Tamtéž s. 269.

¹²⁵ usnesení Nejvyššího soudu, ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007

¹²⁶ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 264.

¹²⁷ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 406.

splnění podmínek nutné obrany okolnost, že obránce přestal před útočníky utíkat, zůstal stát a začal se proti útoku bránit.¹²⁸ Jednání v nutné obraně je totiž právem občana.

Samotná obrana pak nemusí být pouze tzv. pasivní obranou (odrážení ran, ustupování), ale může být i aktivní. Tím se však z obránce, pokud nepřekročí meze nutné obrany, nestává útočník. K tomu můžeme uvést následující příklad: Jestliže obviněný reaguje na protiprávní útok poškozeného, který jej uzavřel v garáži, drží její vrata, čímž mu brání ve svobodném pohybu, a současně hrozí, že zapálí jeho venku stojící vozidlo, tak, že rozrazí vrata garáže, jimiž zasáhne poškozeného do obličeje, a tím mu způsobí zranění, jde o jednání v mezích nutné obrany ve smyslu § 29 TZ, a proto je nelze posoudit jako protiprávní. Je totiž zřejmé, že za těchto okolností útok poškozeného trvá a obviněný není povinen nečinně vyčkávat na jeho ukončení.¹²⁹

O útočníkovi a obránci zásadně rozhoduje pouze iniciativa na začátku střetnutí.¹³⁰ Na tomto místě je třeba připomenout, že k jednání v nutné obraně je oprávněn každý, nejen ten, kdo byl sám napaden a proti němuž útok směřoval, ale i třetí osoba, tedy osoba přímo útokem neohrožená (tzv. pomoc v nutné obraně). Obranné jednání ale vždy musí směřovat vůči útočníkovi.¹³¹

Výše rozebrané podmínky obranného jednání můžeme shrnout následovně: za prvé na formě obranného jednání nezáleží, neboť obrana může být jak aktivní, tak pasivní; za druhé předmětem obrany je vždy útočník, neboť nutná obrana vždy směřuje vůči němu, subjektem je pak obránce (ten, jehož zájmy jsou ohroženy nebo porušeny) nebo i osoba třetí; za třetí je zde podmínka přiměřenosti, kdy je vyžadováno, aby obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku; posledním požadavkem je pak samotná potřeba obrany, jež vyjadřuje nutnost odvrátit útok. Hranice pro uvážení nutné obrany jsou tak velmi široké, a proto se v praxi objevuje celá řada případů, kdy je jednání obránce posouzeno jako jednání v nutné obraně.

3.5. Vybočení z mezí nutné obrany (tzv. exces)

Právní řád stanovuje podmínky, za jejichž splnění mohou občané využít svého práva jednat v nutné obraně. Tyto podmínky zaručují občanům, že pokud budou při obraně jednat v souladu s nimi, nebudou za své jednání trestně odpovědní. Pokud však podmínky a meze dodrženy nebudou, jednání si zachová svůj společensky škodlivý charakter i protiprávnost, a trestní odpovědnost jednajícího tak může nastat. Případy, kdy osoba jednala za situace, kdy

¹²⁸ usnesení Nejvyššího soudu SSR, ze dne 14. ledna 1987, sp. zn. 1 To 66/86

¹²⁹ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. dubna 2016, sp. zn. 4 Tdo 443/2016-26

¹³⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 406.

¹³¹ Tamtéž s. 399.

nebyly splněny podmínky nutné obrany nebo kdy překročila její meze, mají pro společnost velký význam, neboť pozitivně ovlivňují právní vědomí občanů.¹³² V této kapitole se proto stručně zaměřím na překročení mezí nutné obrany.

Překročení či vybočení z podmínek a mezí nutné obrany je trestněprávní teorií označováno jako tzv. *exces*, přičemž se rozeznávají dvě kategorie excesu – intenzivní a extenzivní.¹³³ V obou případech není vyloučena trestní odpovědnost obránce. Exces intenzivní znamená, že obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (např. osoba střílí na děti, které jsou v cizí zahradě na třešních¹³⁴). V tomto případě se jedná o exces co do intenzity obranného zákroku, přičemž tu jde zpravidla o nepoměr mezi intenzitou obrany a intenzitou útoku. Pokud jednání obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem okolnostem charakterizujícím způsob útoku, je nutná obrana z důvodu intenzivního excesu vyloučena.¹³⁵ Pouhá nepřiměřenost jednání obránce zde tedy nestačí, nejde-li o nepřiměřenost (vůči způsobu útoku) zcela zjevnou, a to z hlediska obránce.¹³⁶

Oproti tomu exces extenzivní znamená, že obrana byla provedena v době, kdy útok ještě bezprostředně nehrozil, nebo naopak již skončil. Jedná se tak o vybočení z časových mezí nutné obrany, neboť obrana neprobíhala současně s útokem (např. obránce si neuvědomil, že útok již skončil).¹³⁷ Na základě excesu extenzivního je nutná obrana vyloučena v případě, kdy obranné jednání předchází útoku v době, kdy útok ještě bezprostředně nehrozil (tzv. předčasná obrana), rovněž je vyloučena, pokud útok již netrvá nebo pokud jednání obránce po skončení útoku má charakter odvety, msty nebo je důsledkem rozrušení z útoku.¹³⁸ Exces extenzivní můžeme dále dělit na exces jarý neboli stenický (pokud pachatel vybočí ze zlosti, pomstychtivosti, apod.) a exces chabý neboli astenický (pokud naopak vybočí z leknutí, strachu nebo zmatku).¹³⁹

Ačkoli trestní právo výslovně neupravuje vybočení z mezí nutné obrany jako trestný čin uvedený ve zvláštní části zákona, je překročení mezí společensky škodlivé a protiprávní, a proto bude trestáno podle toho, jaká skutková podstata trestného činu byla tímto jednáním naplněna. Podmínkou trestnosti jednání, a taktéž podmínkou trestní odpovědnosti obránce, je také zavinění – zavinění vztahující se ke skutečnosti, že daným jednáním byly překročeny meze nutné obrany a zavinění vztahující se ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou

¹³² KUCHTA: *Nutná obrana...*, s. 164.

¹³³ NOVOTNÝ: *Trestní právo hmotné...*, s. 151.

¹³⁴ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 267.

¹³⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 407.

¹³⁶ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007

¹³⁷ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 267.

¹³⁸ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 43 – 44.

¹³⁹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 407.

obránce jednáním naplnil. Může se jednat jak o vybočení úmyslné (např. obránce úmyslně pokračuje i po skončení útoku), tak i nedbalostní (např. obránce nepředpokládal, že útočníka zabije, nebo si neuvědomil, že útok již skončil, ale vzhledem k okolnostem to vědět měl a mohl).¹⁴⁰ Pro následnou právní kvalifikaci trestného činu, jehož skutková podstata byla naplněna, pak již není rozhodné, zda se jednalo o exces intenzivní nebo extenzivní.¹⁴¹ Shodně k zavinění uvádí i judikatura: „Podmínkou trestnosti jednání, které je překročením mezí nutné obrany, např. proto, že útok, proti kterému je obrana zaměřená, již netrvá, je také zavinění vztahující se na tuto skutečnost. V takových případech je třeba také důsledně zjišťovat, zda šlo o úmyslné nebo nedbalostní překročení mezí nutné obrany a přihlížet přitom i k rozrušení obránce vyvolanému útokem.“¹⁴²

Pokud by se pachatel zmylil ve skutkových okolnostech týkajících se zcela zjevné nepřiměřenosti nutné obrany, byl by jeho omyl posuzován podle obecných zásad o skutkovém omylu (§ 18 odst. 4 TZ), a on by tak mohl být beztrestný nebo odpovědný za nedbalostní trestný čin.¹⁴³ Podle zásad o skutkovém omylu se rovněž posuzuje odpovědnost osoby, která odvrací domnělý útok (jedná se o jednání v domnělé, tzv. putativní obraně). Pokud se obránce mylně domníval, že tu útok je, nelze mu přičíst úmyslný trestný čin, nýbrž se zjišťuje, zda tu nebyla nedbalost, tedy že obránce sice nevěděl, že ve skutečnosti o žádný útok nejde, ale podle okolností a svých osobních poměrů to vědět měl a mohl.¹⁴⁴ K putativní obraně uvádí i Nejvyšší soud: „Podstatou putativní nutné obrany je to, že pachatel mylně předpokládá útok na zájem chráněný trestním zákonem, vůči němuž zaměřil své obranné jednání. Uvedené počínání se hodnotí podle zásad o skutkovém omylu pozitivním, který vylučuje úmyslné zavinění pachatele. K tomu pak musí být zjištěny takové skutkové okolnosti, z nichž lze dovodit, že pachatel se mohl důvodně – byť mylně – domnívat, že jsou splněny podmínky nutné obrany podle § 29 odst. 1 TZ.“¹⁴⁵ Při posuzování, zda určité jednání splňuje podmínky putativní nutné obrany, je třeba vycházet z představy toho, kdo k obraně přikračuje. Závěr o naplnění či nenaplnění podmínek obrany tedy vždy musí odpovídat především tomu, jak se daná konkrétní situace jevila právě obránci.¹⁴⁶

Současná právní úprava posuzuje za splnění podmínek ustanovení § 41 písm. g) TZ vybočení z mezí nutné obrany jako polehčující okolnost: „Soud jako k polehčující okolnosti

¹⁴⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 407 – 408.

¹⁴¹ JANEČKOVÁ: *Právní aspekty sebeobrany...*, s. 45.

¹⁴² usnesení Vrchního soudu v Praze, ze dne 3. listopadu 1993, sp. zn. 1 To 55/93

¹⁴³ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 273.

¹⁴⁴ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 268.

¹⁴⁵ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 5 Tdo 938/201

¹⁴⁶ nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15

příhlédne zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany.“¹⁴⁷ Tímto přístupem zákonodárce ukazuje, že i když jednání obránce, jehož se dopustil, bylo protiprávní, přesto mělo určitou společenskou prospěšnost. Každý má právo hájit svoje zájmy, a proto by nebylo správné, aby byl obránce za výkon nutné obrany, při níž chránil právě svoje zájmy, potrestán stejně jako útočník, jenž chtěl tyto zájmy porušit.

Soud může také přistoupit ke snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, jestliže pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany.¹⁴⁸

3.6. Automatické obranné systémy

V souvislosti s právem každého na ochranu a obranu života, zdraví či majetku je v posledních letech pozornost také často zaměřována na problematiku týkající se instalace a užívání automatických obranných systémů. Hovoříme zde o případech přípustnosti tzv. preventivní nutné obrany.¹⁴⁹ Jelikož v českém právním řádu není žádné ustanovení, které by výslovně použití obranných systémů zakazovalo, může být takové jednání spojeno s mnoha problémy a je proto úkolem nauky a praxe se s takovými problémy vypořádat a stanovit podmínky, za nichž bude užití obranných systémů přípustné.

Preventivní nutnou obranou se obecně rozumí příprava k odvrácení útoku, který ještě sice přímo nehrozí, ale v budoucnu může být realizován. Obrannými systémy jsou pak myšleny předem a preventivně nainstalovaná zařízení, jejichž účel spočívá v odražení budoucího útoku na určitém místě a bez součinnosti člověka (obránce). Mohou jimi být např. nástražné systémy, samostříly, různé pasti či zapojení elektrického proudu do oplocení nemovitosti. V praxi je nejčastějším „zařízením“ hlídací pes, který má chránit objekt před případným napadením ze strany osob, jež by se mohly pokusit do něj neoprávněně vniknout. Na stejnou úroveň se však v dnešní době dostává i zajištění ochrany objektu za pomoci bezpečnostní služby nebo opatření a legální držení střelné zbraně s cílem zajištění obrany a ochrany držitele zbraně proti možnému útoku na jeho fyzickou integritu. I judikatura proto kladla důraz na fakt, že pokud si někdo připraví na obranu proti hrozícímu a očekávanému útoku zbraň, nevylučuje to závěr, že jde o nutnou obranu.¹⁵⁰ Obdobně proto nemůžeme

¹⁴⁷ § 41 písm. g) zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁸ viz § 58 odst. 6 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 408.

¹⁵⁰ viz rozhodnutí NS SSR ze dne 17. února 1981, sp. zn. 3 To 2/81

vyločit použití automatického obranného zařízení, a to i ve formě nástražného zařízení.¹⁵¹ Takové jednání však není trestné, jestliže samo o sobě netvoří dokonáný trestný čin (např. ohrožovacího charakteru), resp. není úmyslným vývojovým stádiem ke spáchání trestného činu v budoucnu.¹⁵²

Obecně nelze možnost instalace takovýchto zařízení odmítat, neboť použití těchto systémů samo o sobě nevyklučuje naplnění podmínek nutné obrany. Avšak k tomu, aby podmínky nutné obrany byly splněny, musí být zabezpečeno, aby se zařízení aktivovalo jen proti hrozícímu či trvajícímú útoku na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁵³ Z tohoto můžeme vyvodit dvě podmínky, jež jsou na jednání v nutné obraně kladené – zařízení se musí uvést do činnosti jen v případě protiprávního útoku a jejich účinnost nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁵⁴

První podmínka, tedy otázka, zda je přípustná instalace obranných zařízení, které působí teprve až v okamžiku útoku, a to na základě jejich samočinného nastavení jako reakce vůči útočníkovi, aniž by je obránce v okamžiku útoku mohl bezprostředně ovládat nebo ovlivnit, může být velmi problematická. Takovéto mechanismy totiž mohou ohrožovat i osoby, které nejsou útočníky (např. dítě přežez plot pro míč), nemusí dodržovat podmínku přiměřenosti a jelikož je nelze regulovat, zpravidla také nedodržují časovou podmínku nutné obrany, protože taková obrana může být předčasná. Obránce totiž jedná v obraně prostřednictvím zařízení ještě před tím, než konkrétní útok začne přímo hrozit. Tuto námitku by však bylo možné považovat za správnou pouze za předpokladu, že by nutná obrana byla realizována a skutečně ukončena již pouhou instalací či nastražením obranného systému. Ve skutečnosti ale není možné se s touto námitkou ztotožňovat, protože obránce instaluje obranné zařízení preventivně pro případ budoucího útoku na zájem chráněný zákonem, přičemž tato obrana není dokončena již samotnou instalací systému, ale teprve až jeho skutečným zásahem vůči útočníkovi. Takovéto předem naplánované jednání vůči útočníkovi v okamžiku jeho útoku pomocí obranného zařízení se považuje právě za nutnou odpověď na možný útok. Pokud tedy bude obrana účinná až jako bezprostřední reakce na protiprávní útok a bude skutečně působit jen za doby trvání takového útoku, bude časová podmínka nutné obrany splněna a nebude se tak jednat o vybočení z časových mezí obrany (extenzivní excés).¹⁵⁵ Je

¹⁵¹ DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana* [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 8. března 2018]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>>.

¹⁵² ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 408.

¹⁵³ stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

¹⁵⁴ NOVOTNÝ, ŠÁMAL, VANDUCHOVÁ: *Trestní právo hmotné...*, s. 273.

¹⁵⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 408.

však důležité připomenout, že konec nutné obrany nastává tam, kde již žádné nebezpečí pro chráněné zájmy nehrozí – buď pominulo, nebo chráněné zájmy již byly porušeny.

Co se týká excesu intenzivního, u obranných systémů se bude jednat o vybočení z mezí v případě, kdy bude účinnost systému zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Intenzita obrany však není závislá na použitém prostředku, nýbrž na tom, jak obránce tento prostředek použije, resp. jak obranné zařízení na základě nastavení obráncem zafunguje. Z použitých prostředků se usuzuje jen na jejich schopnost odvrátit hrozící předpokládaný útok a velikost hrozící škody, jež může být způsobena útočnickovi.¹⁵⁶ Pokud tedy bude útočník takovýmto obranným zařízením zasažen a tento obranný zásah nebude vybočovat ze zcela zjevné nepřiměřenosti způsobu útoku, nelze zasažení útočníka považovat pokus o „vypořádání se“ s ním. Pokud by však nastala situace, kdy by se nejednalo o útok, popř. by šlo o nepřiměřenou reakci na něj, obránce by podle povahy věci mohl odpovídat za to, co zaviněně způsobil; zpravidla by se jednalo o trestný čin z nedbalosti, neboť pravděpodobně nebude možné k okamžiku instalace mechanismu dovést úmysl obránce poškodit osoby, jež nebudou útočníky.¹⁵⁷ K tomu rovněž uvádí Nejvyšší soud: „Při zaviněném nedodržení podmínek nutné obrany tím, kdo jej instaloval a odpovídá za jeho provoz, přichází v úvahu jeho odpovědnost za trestný čin spáchaný zpravidla z nedbalosti.“¹⁵⁸

Mezi obranné systémy spadají i výstražná a zábranná zařízení (např. zvukový a světelný signál), jejichž účelem není způsobit škodu, nýbrž odradit či zastrašit útočníka od případného útoku. Rovněž sem můžeme zahrnout různé nápisy a cedule (např. „pod proudem“) upozorňující na možné nebezpečí.¹⁵⁹ V již zmíněném stanovisku Nejvyšší soud považuje za vhodné tyto jiné systémy užít ve spojení právě s automatickými obrannými zařízeními, neboť tato preventivní zařízení mohou snížit míru zavinění obránce a riziko, že by jeho obrana byla posouzena jako zcela zjevně nepřiměřená. V případě, kdy útočník tyto systémy nerespektuje, je možné říci, že způsob jeho útoku je závažnější a intenzivnější a lze tak proti němu užít i intenzivnější způsob obrany.

Realizace těchto jiných opatření může být důležitá také z toho hlediska, že automatické obranné zařízení může zasáhnout i osobu, která není útočníkem a nejedná protiprávně. Pokud se tak stane, zpravidla bude následovat aplikace příslušné skutkové

¹⁵⁶ DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana* [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 8. března 2018]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>>.

¹⁵⁷ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 408.

¹⁵⁸ stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

¹⁵⁹ DOLENSKÝ, Adolf, NOVOTNÝ, František. *Nutná obrana a automatická obranná zařízení. Trestní právo*, 1998, roč. 3, č. 1, s. 8.

podstaty poruchového trestného činu (např. ublížení na zdraví), byť i v nedbalostní formě. Skutečnost, že obránce využil varující či zabezpečující opatření k zabránění tomu, aby automatické obranné systémy nepostihly neútočící osoby (např. umístil dostatek varujících nápisů) může mít pak výrazný vliv na míru jeho zavinění, případně může jeho odpovědnost zcela vyloučit.¹⁶⁰ „Proto je na obránci, aby věnoval při instalaci automatického obranného zařízení dostatečnou pozornost nejen jeho funkčnosti a zabezpečení jen útokem odůvodněného uvedení v činnost, ale i v dostatku vnějších varujících a zabezpečovacích opatření směřujících proti nedůvodné aktivaci automatického obranného zařízení.“¹⁶¹

Jako příklad použití automatického obranného systému v praxi můžeme uvést případ, kdy si majitel (důchodce) do své několikrát vykradené chaty na Plzeňsku ze zoufalství sám vyrobil a nainstaloval čtyři samostříly, a to jako ochranu proti zlodějům. Když pak pachatel, s úmyslem odcizit staré železo, přešel plot k chatě a vzal za kliku, systém se spustil a kulka ze samostřílu zasáhla zloděje do nohy. Státní zástupce důchodce obžaloval za ublížení na zdraví a nedovolené ozbrojování, avšak soudu se obrana jevila jako přiměřená, a proto byl uznán vinným jen za nedovolené ozbrojování a od trestu bylo upuštěno.¹⁶²

Z výše uvedeného docházím k závěru, že používání automatických obranných systémů, jejichž účelem je odrazení možného budoucího útoku na zájmy chráněné zákonem, není možné z aplikace nutné obrany vyloučit, avšak to jen za předpokladu, že budou splněny veškeré podmínky – tedy obranné zařízení se musí aktivovat jen při protiprávním, přímo hrozícím nebo trvajícím, útoku na zájem chráněný trestním zákonem a účinnost takového zařízení nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Pokud je to sám útočník, který nejedná v souladu se zákonem a spustí tak nainstalovaný systém a obrana splňuje podmínku přiměřenosti, pak obránce nebude trestně odpovědný. V rámci úvah o případném zavinění obránce je ale vždy nutné rovněž posuzovat ostatní okolnosti případu, jako např. konstrukci obranného zařízení či množství varujících opatření, či další okolnosti týkající se způsobu a intenzity obrany ve vztahu k intenzitě útoku. Při zaviněném porušení podmínek nutné obrany totiž nastupuje odpovědnost toho, kdo automatické obranné zařízení nainstaloval.

¹⁶⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 411.

¹⁶¹ usnesení Nejvyšší soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007

¹⁶² DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana* [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 8. března 2018]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obrana-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>>.

3.7. Nutná obrana v praxi

Možnost aplikace okolností vylučujících protiprávnost je zaručena čl. 23 Listiny základních práv a svobod, když říká, že „občané mají právo postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.“¹⁶³ V praxi se proto odehrává celá řada případů, kdy občané hájí svoje zájmy a o jednání mnohých z nich je následně uvažováno právě jako o nutné obraně. Na tomto místě proto uvedu dva příklady ze skutečného života – jeden, kdy jednání obránce bylo posouzeno jako nutná obrana, a druhý, kdy o nutnou obranu naopak nešlo.

První případ je velmi aktuální, neboť se odehrál v září loňského roku v Ostravě-Nové vsi. Lupič se zde v nočních hodinách vloupal do rodinného domu sedmašedesátileté seniorky a začal ji ohrožovat. Muž nejdříve rozbil vchodové dveře a vyhrožoval ženě, že ji zabije. Seniorka uvedla, že dostala ohromný strach a utekla do vedlejšího pokoje, aby zavolala policii. Následně se lupič se seniorkou začaly přetahovat o dveře mezi předsíní a obývacím pokojem. Seniorce se poté povedlo vytáhnout ruku a mezerou mezi dveřmi bodla muže nožem, který předtím sebrala v kuchyni. Bohužel ho ale zasáhla tak, že mu způsobila smrtelné zranění. Nebylo to poprvé, co tento muž seniorku přepadl. Policie následně začala věc vyšetřovat jako těžké ublížení na zdraví s následkem smrti, ale současně také zjišťovala, zda seniorka jednala adekvátně, tedy zda jednala v rámci mezí nutné obrany. Pokud by policie došla k závěru, že podmínky pro nutnou obranu byly splněny, celá věc by byla překvalifikována a odložena.¹⁶⁴

Aby bylo možné jednání posoudit jako nutnou obranu, musí být naplněny podmínky ustanovení § 29 TZ. Musí se tedy jednat o útok člověka, který přímo hrozícím nebo trvajícím útokem ohrožuje chráněné zájmy, a tento útok musí být odvrácen činem jinak trestným. Obrana však nesmí být zcela zjevně nepřiměřená. V tomto případě se jednalo o útok lupiče, který porušil domovní svobodu seniorky a ohrožoval ji na životě. Došlo tak k porušení majetkových práv a rovněž k ohrožení práva na život, přičemž oba tyto zájmy spadají pod zájmy chráněné trestním zákonem. Útok po určitou dobu trval, v průběhu obrany nedošlo ze strany muže k jeho ukončení, a proto byla splněna i podmínka odvrácení trvajících útoku. Seniorka bodla muže v okamžiku, kdy podle svých slov bojovala o holý život. Pokud vezmeme v úvahu její strach, věk a sílu, která nebyla tak velká jako síla o dvacet let mladšího muže, dojdeme k závěru, že i když žena muže zabila, intenzita její obrany byla vzhledem ke

¹⁶³ čl. 23 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

¹⁶⁴ HONUS, Aleš. *Píchl jsem ho pootevřenými dveřmi, pak bylo ticho, popsala seniorka usmrcení zloděje* [online]. Novinky.cz, 14. září 2017 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <<https://www.novinky.cz/krimi/449218-pichla-jsem-ho-pootevrenymi-dvermi-pak-bylo-ticho-popsala-seniorka-usmrceni-zlodeje.html>>.

způsobu útoku a dalším okolnostem přiměřená. Seniorka proto jednala v mezích nutné obrany.

Na konci ledna 2018 policie případ ostravské seniorky odložila. Vrchní komisař došel k závěru, že zde nebyl spáchán žádný trestný čin, neboť žena jednala v rámci nutné obrany.¹⁶⁵

Na druhé straně je zde poměrně starší případ z Litoměřicka, který ukazuje, jak může být hranice mezi trestným činem a nutnou obranou velmi tenká. Jedná se o případ, kdy správce kostela postřelil zloděje, který se do budovy vloupal. Nešlo o první případ, dva zloději se tam vloupali už po několikáté, a proto se správce ozbrojil. Při tomto vloupání ale vešel správce do kostela a recidivisty vyrušil. Jeden z nich se snažil utéct oknem ve výšce dva metry, avšak v této chvíli ho správce postřelil.¹⁶⁶

V tomto případě se sice jednalo o útok člověka proti majetkovým zájmům chráněným trestním zákonem, avšak správce neodvracel trvajícím útok, neboť útok jako takový již skončil v okamžiku, kdy se pachatelé dali na útěk. Dalo by se proto uvažovat o vybočení z časových mezí nutné obrany, konkrétně o exces extenzivní, neboť obrana byla provedena v době, kdy útok již skončil. Rovněž pokud by jednání obránce mělo například charakter msty a správce postřelil pachatele úmyslně, došlo by k překročení mezí a nebyly by naplněny podmínky nutné obrany.

Soud došel k závěru, že správce kostela nejednal v nutné obraně, a proto byl odsouzen.¹⁶⁷

¹⁶⁵ HONUS, Aleš. *Seniorka, která přes dveře zabila lupiče, jednala v nutné obraně, rozhodla policie* [online]. Novinky.cz, 31. ledna 2018 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <<https://www.novinky.cz/krimi/462106-seniorka-kttera-pres-dvere-zabila-lupice-jednala-v-nutne-obrane-rozhodla-policie.html>>.

¹⁶⁶ TŘEČEK, Čeněk. *Sebeobrana při útoku musí být přiměřená. Bradáčová je pro úpravu zákona* [online]. iDNES.cz, 9. září 2014 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <https://zpravy.idnes.cz/konference-o-nutne-obrane-0yz-/domaci.aspx?c=A140909_120519_domaci_cen>.

¹⁶⁷ TŘEČEK, Čeněk. *Sebeobrana při útoku musí být přiměřená. Bradáčová je pro úpravu zákona* [online]. iDNES.cz, 9. září 2014 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <https://zpravy.idnes.cz/konference-o-nutne-obrane-0yz-/domaci.aspx?c=A140909_120519_domaci_cen>.

4. Institut nutné obrany v rakouském právu

Institut nutné obrany je v rakouské právní úpravě upraven v ustanovení § 3 zákona BGBl Nr. 60/1974, Strafgesetzbuch¹⁶⁸ (dále jen „StGB“), pod označením „Notwehr“. Podle tohoto ustanovení „nejedná protiprávně ten, kdo použije nutnou obranu pouze k odvrácení přítomného nebo bezprostředně hrozícího protiprávního útoku na život, zdraví, tělesnou integritu, svobodu nebo majetek druhého. Toto jednání však není opodstatněné, jestliže je zřejmé, že napadený člověk je jen v nepatrné nevýhodě vůči útočníkovi a zvolená obrana je tak nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy způsobené útočníkovi odvrácením útoku. Pokud však obránce překročí přípustnou mez obrany nebo použije způsob obrany zjevně nepřiměřený toliko ze zděšení, strachu nebo úleku, je takové jednání trestné, jen pokud překročení mezí bylo způsobeno z nedbalosti a takovéto nedbalostní jednání je trestné.“¹⁶⁹

Pokud osoba určitým útokem způsobí újmu druhé osobě, je takovéto jednání z právního hlediska trestné a pokud neexistuje žádné ospravedlnění, je pak tento útok trestným činem. I v rakouském trestním právu je nutná obrana právně jedním z těchto ospravedlnění, kdy za splnění určitých podmínek není dané jednání trestné. Níže se tak pokusím rozebrat jednotlivé podmínky nutné obrany tak, jak je chápe rakouské právo.

Na základě výše zmíněného ustanovení obránce nejedná protiprávně, pokud použije takovou obranu, která je k odvrácení útoku nezbytná. Útok sám přitom musí směřovat proti životu, zdraví, integritě, svobodě nebo majetku obránce, případně jiné osoby. V rámci svobody je chráněna zejména svoboda rozhodování, pohybu, svoboda v sexuální oblasti, a rovněž také svoboda domovní. Svoboda projevu či umělecká svoboda chráněny nejsou.¹⁷⁰ Všechny ostatní možné právní zájmy (např. čest) nejsou nutnou obranou chráněny, výčet v zákoně je taxativní.

Za překročení přípustné meze nebo použití obrany zjevně nepřiměřené ze strachu, úleku nebo zděšení je obránce trestně odpovědný, jen pokud jeho jednání bylo nedbalostní a trestné. Ustanovení § 3 odst. 2 StGB totiž ospravedlňuje nepřiměřené jednání, pokud se ho obránce dopustil právě v těchto případech. Obránce je pak odpovědný pouze za trestný čin spáchaný z nedbalosti. Pokud však překročí přípustnou mez tím, že jedná z hněvu, nenávisti nebo pomsty, pak takovéto jednání podléhá trestnímu stíhání a je odpovědný za úmyslný

¹⁶⁸ zákon č. 1974/60 BGBl, Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB), ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁹ BGBl Nr. 60/1974, Strafgesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů, § 3

¹⁷⁰ STEININGER, Einhard. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Eine Einführung*. 1. Auflage. Wien: Linde, 2008, s. 211 – 212.

trestný čin.¹⁷¹ Tento výklad ale může být pro obránce značně nevýhodný, neboť i v případě nedbalostního překročení mezi nutné obrany se již bude jednat o útok a útočník tak bude mít právo bránit se v souladu s podmínkami nutné obrany. Útočník však situaci nutné obrany vyvolal, a proto je spravedlivé, aby riziko případného překročení mezi nesl on.

Toto výše uvedené vybočení z přípustných mezí, označované jako exces, se v českém trestním právu dělí na exces intenzivní a extenzivní. V některých zdrojích je však možné ještě najít dělení co do pohnutky. Exces jarý (sthenický) je motivován ze zloby nebo pomsty, zatímco exces chabý (asthenický) je motivován strachem nebo úlekem. Právě v rakouském trestním právu bývá trestnost v případě excesu asthenického vyloučena či omezena.¹⁷²

Nutná obrana je přípustná proti protiprávnímu, přítomnému nebo bezprostředně hrozícímu útoku vůči jiné osobě. Skládá se ze tří prvků – situace či stavu, který vyžaduje nutnou obranu; činu či skutku, který je v nutné obraně spáchán; a obranného jednání. Základní a hlavní podmínkou pro vznik situace nutné obrany je však, stejně jako v české právní úpravě, existence útoku. Útokem se rozumí protiprávní lidské jednání, u něhož je možná obava z porušení právem chráněným zájmů, tedy takové jednání, které představuje konkrétní nebezpečí pro chráněné zájmy.¹⁷³ Dále se musí jednat o útok člověka, o aktivní jednání (např. útočník zasáhne pěstí), neboť pasivní jednání nemůže být odůvodněno nutnou obranou (např. vyhazovač poškozují osobu, která nechce opustit areál, daná osoba není aktivně zapojena do útoku, chová se pouze pasivně - vyhazovač tedy nemůže spoléhat na to, že jeho jednání je jednáním v nutné obraně).¹⁷⁴ Stejně jako v české právní úpravě se také nebude jednat o útok, pokud bude nebezpečí vycházet od zvířat nebo věcí (např. strojů). Útokem může být rovněž jednání spočívající v opomenutí, pokud měl jednat zvláštní povinnost konat (např. povinnost odvrátit nebezpečí, jež hrozí z útoku zvířete, za které je právně odpovědný).¹⁷⁵

Útok musí být protiprávní, tj. musí porušovat zákon. Za protiprávní je považován takový útok, u něhož nejsou dány žádné ospravedlňující důvody (okolnosti vylučující protiprávnost).¹⁷⁶ Bude se jednat o jednání, které není v souladu s požadavky určenými

¹⁷¹ HOFSTÄTTER, Normann. *Notwehr - § 3 Österreichisches Strafgesetzbuch* [online]. nh-law.at [cit. 28. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.strafverteidiger-wien.at/strafprozessordnung-oesterreich/notwehr-stgb-oesterreich.html#>>.

¹⁷² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, s. 126.

¹⁷³ STEININGER: *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 207 – 208.

¹⁷⁴ KRAV MAGA ALLROUND, Maor Self Defense. *Notwehr §* [online]. psv-kma.at [cit. 29. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.psv-kma.at/selbstverteidigung/notwehr/>>.

¹⁷⁵ STEININGER: *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 207 – 208.

¹⁷⁶ KIENAPFEL, Diethelm, HÖPFEL, Frank. *Grundriss des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 11. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2005, s. 51.

právním řádem a je v rozporu s povinností chránit právem chráněné zájmy. Přitom není vyžadováno, aby se jednalo o trestný čin nebo aby byla činem způsobena škoda.¹⁷⁷

Útok rovněž musí být přítomný nebo bezprostředně hrozící; přítomný útok je takový, který se stále děje. Oproti tomu za bezprostředně hrozící útok se považuje takový, kdy ještě nedochází k žádnému protiprávnímu jednání či porušení zákona, nicméně může se tak brzy stát, neboť útok již reálně hrozí. Pouze takový útok, který přesahuje určitou hranici, je kvalifikován jako útok; posuzuje se před samotným skutkem z pohledu obezřetného (optimálního) pozorovatele. Již dokončené nebo později obhájené útoky nejsou „přítomné nebo bezprostředně hrozící“, a nejedná se tak o útoky, proti nimž by byla nutná obrana přípustná. Například pokud někdo ohrožuje jiného nožem, je obranné jednání kryto nutnou obranou. Pokud ale útočník upustil svůj nůž a již neútočí, nejedná se dále o situaci, v níž lze obranné jednání použít. Stejně tak situace, kdy útočník jiného již nožem zranil – útok je dokončen a nelze se bránit nutnou obranou. Je ale možné jednat v nutné obraně proti případnému dalšímu bodnému útoku.¹⁷⁸ Rakouský výklad přítomného a bezprostředně hrozící útoku je tedy shodný jako výklad v české právní úpravě.

Rovněž je na místě zmínit vyprovokované útoky; tedy útoky, kdy jedna osoba vyvolává konfrontaci vůči osobě druhé, a to protiprávně, např. tím, že zasahuje do její tělesné integrity. Je tak otázkou, zda může být nutná obrana přípustná proti útoku, který obránce sám vyvolal. Rakouská právní praxe zastává názor, že u vyprovokovaných útoků je nutné možnosti nutné obrany omezit, zejména požadavkem subsidiarity. Rakouský profesor Fuchs k tomuto uvádí: „Provokatér se tak má nejdříve pokusit útoku vyhnout, a až následně, pokud není vyhnutí možné, je oprávněn se bránit. Nicméně při posuzování nezbytnosti jeho obrany jsou na něj kladeny větší požadavky, než v případě nevyprovokovaného útoku.“¹⁷⁹ Pokud tedy obránce útok úmyslně vyprovokoval s cílem vzniku situace nutné obrany, je, shodně jako v české právní úpravě, jakýkoli pokus o aplikaci nutné obrany zcela vyloučen.

Dalším definičním prvkem nutné obrany v rakouském trestním právu je tzv. obranné jednání. Nutná obrana totiž připouští zásah pouze do sféry samotného útočníka, nikoli zásah do sfér třetích, nezúčastněných osob.¹⁸⁰ Stejně jako v české právní úpravě není vyžadována podmínka subsidiarity, tedy aby se napadená osoba vyhnula útoku jinak. Subsidiarita totiž

¹⁷⁷ FUCHS, Helmut: *Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. 7.* überarbeitete Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008, s. 79, s. 151.

¹⁷⁸ RECHTEINFACH. Notwehr [online]. rechteinfach.at, 10. dubna 2013 [cit. 29. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.rechteinfach.at/rechtslexikon/notwehr-199.html>>.

¹⁷⁹ FUCHS: *Österreichisches Strafrecht...*, s. 157 – 158.

¹⁸⁰ KRAV MAGA ALLROUND, Maor Self Defense. *Notwehr §* [online]. psv-kma.at [cit. 16. ledna 2018]. Dostupné na <<http://www.psv-kma.at/selbstverteidigung/notwehr/>>.

vyžaduje, aby obránce způsobil škodu jen tehdy, pokud nemohl odrazit útok jiným způsobem. Rakouská teorie se ale staví k názoru, že by subsidiarita mohla mít význam v určitých specifických situacích, jako jsou např. útoky dětí či útoky nepřítelů osob.¹⁸¹

Rovněž musí být vždy splněna subjektivní podmínka, tj. obránce musí o existenci nutné obrany vědět. V rakouské právní úpravě je pak tento prvek označován jako vůle hájit, neboli vůle odrazit útok.¹⁸²

Důležitým pojmem je také „nezbytnost, či nutnost“ obrany. Obecně lze říci, že útočník může být poškozen pouze v rozsahu, který je pro odvrácení útoku nezbytný. Nezbytná obrana může být charakterizována jako prostředek, jenž je k odvrácení útoku nejšetrnější. Jednání v nutné obraně nesmí být nepřiměřené škodě, která útokem hrozí (př.: nepřiměřená nutná obrana by byla, kdyby majitel novinového stánku bil baseballovou pálkou neozbrojeného zloděje, jenž ukradl noviny, a tento zloděj byl následně hospitalizován. Způsobené těžké ublížení na zdraví je nepřiměřené ve vztahu k útoku na majetek.).¹⁸³ Dle právní teorie „nutnost“ takovéto obrany leží na dvou požadavcích. Napadené osobě musí být zaručena možnost okamžité a účinné obrany, která útok odvrátí (tzv. Schutzprinzip¹⁸⁴) a obrana musí co nejvíce šetřit útočníka (tzv. Verhältnismäßigkeitsprinzip).¹⁸⁴ Při posuzování nezbytnosti či nutnosti pak musí být vzat v úvahu typ a intenzita útoku, závažnost újmy způsobené útočníkovi a prostředky k obraně. Zhodnocení je prováděno objektivně a s přihlédnutím k tomu, jak se konkrétní situace v danou chvíli jevila obránci (ex ante).¹⁸⁵

Rakouská právní úprava také klade poměrně velký důraz na prostředky obrany, konkrétně na možnost zvolit si obranný prostředek. Za nutný k odvrácení útoku je přitom považován takový prostředek, jenž má bránící se osoba v danou chvíli reálně k dispozici, a který je schopný útok okamžitě odvrátit, a který zároveň může útočníkovi nejméně uškodit (tzn. ten nejmírnější z prostředků). Podle Steiningera vychází takováto interpretace ze zákazu zneužití práva: „Ten, kdo může bránit svá práva mírnějším zásahem do práv jiného, a přesto způsobí těžší újmu, zneužívá svého práva.“¹⁸⁶ Bránící se osoba má oprávnění použít takový prostředek, aby dosáhl převahy nad útočníkem, neboť nutná obrana musí být tak intenzivní,

¹⁸¹ FUCHS: *Österreichisches Strafrecht...*, s. 154 – 156.

¹⁸² KRAV MAGA ALLROUND, Maor Self Defense. *Notwehr* § [online]. psv-kma.at [cit. 16. ledna 2018]. Dostupné na <<http://www.psv-kma.at/selbstverteidigung/notwehr/>>.

¹⁸³ Tamtéž

¹⁸⁴ KIENAPFEL, HÖPFEL: *Grundriss des Strafrechts...*, s. 52.

¹⁸⁵ FUCHS: *Österreichisches Strafrecht...*, s. 154.

¹⁸⁶ STEININGER: *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 216.

aby útok odvrátila. Volba obranného prostředku tedy závisí na konkrétní situaci. Stále ale platí, že je povoleno odvrátit útok stejným způsobem, jakým je veden.¹⁸⁷

4.1. Shrnutí

Pokud srovnáváme rakouskou právní úpravu nutné obrany s právní úpravou českou, dospějeme k závěru, že obě tyto úpravy si jsou velmi podobné a v některých ohledech dokonce i totožné. V obou úpravách je stěžejní pojem útok a podmínka, že obrana proti útoku nesmí být zjevně nepřiměřená. V české právní úpravě se jedná o útok přímo hrozící nebo trvající, rakouská úprava oproti tomu pojednává o útoku přítomném či bezprostředně hrozícím. Význam je však stejný. Útokem se pak shodně rozumí úmyslné protiprávní jednání člověka, které směřuje proti zájmům chráněným trestním zákonem. Právě v oblasti chráněných zájmů je patrná odlišnost rakouské úpravy. Ustanovení § 3 StGB totiž obsahuje taxativní výčet zájmů, proti nimž je nutná obrana přípustná – jedná se o život, zdraví, tělesnou integritu, svobodu a majetek. V rámci svobody je dovozována svoboda domovní, rozhodování, pohybu a svoboda v sexuální oblasti. Jiné právní zájmy chráněny nejsou. Zákonodárce zde projevil snahu určitým způsobem vymezit zájmy, jež lze nutnou obranou bránit, avšak v praxi mohou vznikat neshody ohledně výkladu a obsahu těchto zájmů, což není v souladu s principem právní jistoty.

Kromě výše uvedených podmínek, že útok musí být přítomný nebo bezprostředně hrozící a musí směřovat na taxativně vymezené zájmy, jsou zde také další znaky, které je třeba vykazovat a jež jsou shodné s českou právní úpravou - musí se jednat o útok člověka (jeho vlastní aktivita), útok musí být nezákonný (protiprávní), a nutná obrana vůči takovému útoku musí směřovat do sféry útočníka. Útok pak může mít formu jako konání, tak opomenutí.

Nutná obrana v české ani v rakouské právní úpravě nevyžaduje podmínku subsidiarity a proporcionality. V rakouském trestním právu je ale zakotvena „nutnost“ obranného jednání, kdy toto obranné jednání lze přirovnat k podmínce přiměřenosti v české právní úpravě, jelikož se zde srovnává způsob útoku a způsob obrany. Český trestní zákoník toto vyjadřuje právě tím, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Posuzování přiměřenosti pak zahrnuje jednak intenzitu útoku, jednak i jiné okolnosti útoku (např. místo útoku nebo skutečnost, zda jde někdo na pomoc). A právě posuzování typu a intenzity útoku je v rakouské úpravě bráno v potaz při posuzování nezbytnosti či nutnosti obrany a obranného jednání.

¹⁸⁷ FUCHS: *Österreichisches Strafrecht...*, s. 155.

Rakouská právní úprava rovněž klade důraz na možnost volby obranného prostředku, nikoliv pak na způsob použití vybraného prostředku. Hodnotí se tedy samo obranné jednání, namísto následku způsobeného obranou. Riziko vzniku následků spojených s použitím obranného prostředku však nese útočník.¹⁸⁸

¹⁸⁸ KIENAPFEL, HÖPFEL: *Grundriss des Strafrechts...*, s. 52.

Závěr

Nutná obrana, jako jedna z okolností vylučujících protiprávnost, je v demokratickém právním státě velmi důležitým institutem, neboť slouží k ochraně osob v těch případech, kdy se napadenému nedostává včasné ochrany ze strany státu. Aby ale splnila svůj účel, její zákonná definice by měla být zákonodárcem stanovena tak jasně, aby o podmínkách jejího užití nebyly pochyby. Nutná obrana je totiž právem každého občana, kdy každý je oprávněn chránit své zájmy. Občané by měli vědět, jak mohou svá práva chránit, jaký způsob obranného jednání je právem dovolený, neboť jen znalost zákona a svých práv pozitivně přispívá k rozvoji demokratického státu a k právnímu povědomí občanů. Předpokladem toho všeho však je znalost obsahu těchto práv, v tomto případě znalost obsahu práva nutné obrany. Pravdou bohužel je, že pro osoby bez právnického vzdělání může být výklad tohoto institutu nesrozumitelný nebo těžko pochopitelný a často může docházet k mýlkám. Z tohoto důvodu bylo cílem mé práce uceleně analyzovat trestněprávní institut nutné obrany z hlediska teorie a podrobně rozebrat jednotlivé podmínky.

V této práci jsem nejprve obecným úvodem nastínila podstatu okolností vylučujících protiprávnost neboli okolností, které za splnění všech zákonných podmínek zbavují útočnicka trestní odpovědnosti, a následně se zaměřila jen na nutnou obranu. Vzhledem k době, ve které práce vznikala, jsem používala pouze současnou úpravu v ustanovení § 29 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Nutná obrana je totiž tradičním institutem a její právní úprava se často nemění. Co se ale postupem času vyvíjí, je chápání nutné obrany. K tomu přispívají především soudy, které při svém rozhodování mají tendenci pomalu rozšiřovat hranice nutné obrany ve prospěch obránce. V současné době se při rozhodování ale spíše jen odkazuje na starší soudní judikaturu, neboť jen stěží si dokážeme představit situaci, kdy by se objevil zcela nový „problém“, judikaturou dosud neupravený. Rozhodovací činnost soudů je tak velmi důležitou součástí právní úpravy nutné obrany, neboť odstraňuje nejistotu ohledně výkladu definičních znaků a tím přispívá k právní jistotě občanů.

Nutná obrana je uplatněním práva vůči bezpráví, je to určitá svépomoc, která nastupuje, pokud daný právem chráněný zájem nemohou ochránit orgány veřejné moci. Jednání v nutné obraně je tak okolností, která vylučuje nejen protiprávnost činu, ale také jeho společenskou škodlivost. Jde zde o ochranu společenských hodnot, jako jsou například ochrana života, zdraví nebo majetku, byť se tyto hodnoty v konkrétním případě projevují v individuálních zájmech jednotlivce.¹⁸⁹

¹⁸⁹ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 399.

Aby bylo možné, jak jsem předeslala v úvodu, zaměřit se na rozbor jednotlivých podmínek a mezí nutné obrany, bylo nutné nejprve uvést zákonnou definici, ze které jsem vycházela. Ta říká, že čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem, přičemž nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Z ní jsem v diplomové práci vyvodila, že existují určité požadavky, jež jsou na nutnou obranu kladené. Především musí jít o útok člověka a ten musí být protiprávní. Dále je nezbytné, aby útok opravňoval k jednání v nutné obraně, přímo hrozil nebo trval a směřoval proti zájmům, jež jsou trestním zákonem chráněné. Tyto jednotlivé požadavky pak odpovídají názvům podkapitol, odpovídám v nich na otázky, jakou např. proti jakému útoku se lze bránit, jakou intenzitou, nebo co se rozumí pojmem „zájem chráněný trestním zákonem“. Také kladu důraz na další důležité pojmy s nutnou obranou související. Rovněž je vymezena problematika vyprovokovaného útoku a tzv. excesů, tedy překročení či vybočení z mezí nutné obrany.

Podstatou nutné obrany je odvrátit nebezpečí, které vzniká protiprávním útokem. Útokem se rozumí úmyslné jednání člověka směřující proti zájmu chráněnému zákonem. Protiprávní útok je takový, ke kterému neměl útočník právo, přičemž podmínku protiprávnosti chápeme jako rozpor s normami platného práva. Takové jednání je rovněž škodlivé pro společnost, neboť je schopné ohrozit chráněné zájmy. Oproti tomu není nutná obrana možná u dovoleného jednání, neboť to neohrožuje chráněné zájmy. Útok může mít jak formu konání, tak i opomenutí, a obě tyto formy si jsou rovny.

Ve třetí kapitole je rozebrána obligatorní podmínka přímo hrozícího nebo trvajícím útoku. Obecně můžeme říci, že u přímo hrozícího útoku je důležitá úzká časová a zpravidla také místní souvislost, kdy má dojít k porušení zájmu, tedy kdy je podle okolností zřejmé, že útok bude s velkou pravděpodobností v nejbližší době následovat; zatímco trvajícím útokem se vyznačuje jako stálé, nepřerušované nebezpečí pro napadené zájmy. Útok pak trvá do té doby, dokud není ukončen, neboli do doby, kdy již chráněným zájmům nehrozí žádné další nebezpečí. Pokud ale nastane situace, kdy není možné přesně určit začátek a konec útoku, pak soud vychází ze zásady *in dubio pro reo*, a konstatuje, že útok v době obranného jednání stále trval.

Samostatně je rozebrána přiměřenost nutné obrany, neboť ustanovení § 29 TZ stanovuje, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Jedná o velmi důležitou podmínku a slovní spojení „zcela zjevně“ může vzbuzovat nejistotu ohledně svého obsahu. Docházím k závěru, že přiměřená obrana je taková, která je uskutečněna v mezích dovoleného jednání, je namířena proti útočníkovi a je schopná odrazit útok. Spojení zcela

zjevně pak značí výrazně hrubý nepoměr mezi způsobem útoku a způsobem obrany, a vztah mezi jejich intenzitou. Za velmi důležitý považuji fakt, že zde hraje velkou roli subjektivní hledisko, tedy to, že se přiměřenost obrany hodnotí také se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby. To je velmi podstatné, neboť obráncovo jednání mohlo být ovlivněno jeho psychickým stavem, strachem i úlekem a jeho představy o okolnostech, jež provázely útok, tak mohly být mírně zkreslené. Takovýto přístup dává orgánům činným v trestním řízení možnost hodnotit přiměřenost obrany s určitou velkorysostí a mírněji. Samozřejmě je ale nutné vždy posoudit celou situaci komplexně, s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.

Rovněž je dle mého názoru důležité, že v českém trestním právu není u nutné obrany mezi útokem a obranou vyžadována proporcionalita, nýbrž je zde právě podmínka přiměřenosti. Nutná obrana tedy může být nepřiměřená, ale ne zcela zjevně, a obránce tak může způsobit závažnější následek, než ten, který hrozil. Taktéž subsidiarita není podmínkou, neboť ta by vyžadovala, aby obránce způsobil škodu jen tehdy, kdy nemohl útok odvrátit jinak. Obranu tak nelze považovat za nepřiměřenou jen proto, že se napadený nevyhnul útoku útekem, i když byl útek možný.

V samostatné kapitole je také zmíněna problematika automatických obranných zařízení. Docházím k závěru, že obecně není možné instalaci takovýchto systémů odmítat, avšak vždy musí být splněny určité požadavky – zařízení se musí aktivovat jen v případě protiprávního útoku a jejich činnost nesmí být v rozporu s podmínkou zcela zjevné nepřiměřenosti.

Ve čtvrté kapitole této práce jsem se zaměřila na institut nutné obrany v rakouském právu. Rakouské trestní právo má velmi propracovaný institut nutné obrany, a to zejména díky judikatuře. Zákonná úprava se nachází v ustanovení § 3 StGB a je sice obsáhlejší než úprava v České republice, avšak její základní vyznění je stejné. Rakouské úprava rovněž určuje, že útok musí být protiprávní, přítomný nebo bezprostředně hrozící a musí směřovat proti chráněným zájmům. Obrana proti takovému útoku pak nesmí být vzhledem k závažnosti újmy způsobené útočníkovi odvracením útoku nepřiměřená. Hlavní rozdíl mezi úpravami spočívá v tom, že rakouské ustanovení výslovně stanovuje, proti jakým chráněným zájmům musí protiprávní útok směřovat. Je tak velmi striktní, neboť nutnou obranu připouští pouze proti útokům na život, zdraví, tělesnou integritu, svobodu a majetek druhého. Jiné individuální zájmy, jako např. svoboda projevu, chráněny nejsou. Jedná se tedy jen o zájmy jednotlivce, zájmy státu jsou z nutné obrany vyloučeny. Tento taxativní výčet zájmů mi oproti české úpravě z pohledu obránce nepřijde jako výhodný, neboť pokrývá jen malou část z hodnot, jež mohou být porušeny.

Rakouská definice rovněž výslovně zakotvuje problematiku excesů. O exces se tak jedná v případě, kdy obránce překročí přípustnou mez nebo použije zjevně nepřiměřený způsob útoku ze zděšení, strachu nebo úleku, přičemž je takové překročení trestné jen v případě, že bylo způsobeno z nedbalosti a toto nedbalostní jednání bylo trestné. Obránce je tedy za nepřiměřené jednání ospravedlněn jen v těchto zmíněných případech.

Vnímání útoku se od české úpravy neliší, neboť obě úpravy vnímají útok jako protiprávní jednání člověka představující nebezpečí pro chráněné zájmy, jež musí bezprostředně hrozit nebo trvat. Nutná obrana je pak v rakouském právu omezena v těch případech, kdy napadenému hrozí jen nepatrné poškození nebo kdy by byla nepřiměřená vzhledem k závažnosti omezení útočníka.¹⁹⁰ V obou úpravách není dále vyžadována ani proporcionalita, ani subsidiarita.

Rakouskou právní úpravu vnímám jako přísnější než úpravu českou, neboť více podmínek nutné obrany je rozebráno již v samotném ustanovení. Na jednu stranu to více přispívá k právní jistotě, na druhou stranu ale považuji tento výklad za nekompromisní, neboť nechává zavřené dveře pro případné rozšiřování podmínek ve prospěch obránce. Koncepce nutné obrany je v českém právu velmi obecná a vymezuje široký okruh případů, které mohou pod daný institut spadat. Právě kvůli této obecnosti je zde velký prostor pro výklad a aplikaci nutné obrany, a proto je nezbytné, aby byly jednotlivé podmínky řádně vymezeny. Velkou roli zde hraje právě soudní judikatura, jež podrobně vymezuje obsah všech těchto podmínek. Jelikož se chápání nutné obrany neustále vyvíjí a její hranice se posouvají, troufám si říct, že do budoucna tu určitě bude prostor pro lepší zákonnou úpravu tohoto institutu, avšak myslím, že v současné době není žádná úprava nutná, neboť ta platná poskytuje pro užití nutné obrany dostatečně široký prostor.

¹⁹⁰ KUCHTA: *Nutná obrana...*, s. 142 – 143.

Seznam použitých zdrojů

Monografie, komentované zákony

1. FUCHS, Helmut. *Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I*. 7. überarbeitete Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008. 382 s.
2. JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 172 s.
3. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, s. 257. 976 s.
4. JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 7. aktualizované vydání podle stavu k 1.10.2017. Praha: Leges, 2017. 1312 s.
5. KIENAPFEL, Diethelm, HÖPFEL, Frank. *Grundriss des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 11. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2005. 344 s.
6. KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s.
7. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2010. 640 s.
8. NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 373 s.
9. NOVOTNÝ, Oto, ŠÁMAL, Pavel, VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Trestní právo hmotné. 1, Obecná část*. 6., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 583 s.
10. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář. I, § 1-139*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. 1450 s.
11. ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006. 399 s.
12. SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. 283 s.
13. STEININGER, Einhard. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Eine Einführung*. 1. Auflage. Wien: Linde, 2008. 400 s.

Články z časopisů a odborných časopisů

1. DOLENSKÝ, Adolf, NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. *Trestní právo*, 1998, roč. 3, č. 1, s. 8.
2. KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního práva. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 51.
3. PELIKÁN, Martin. Reakce: Věčně nepochopený institut nutné obrany. *Právní rádce*, 2. srpna 2013, s. 1.

Příspěvek ze sborníku

1. JELÍNEK, Jiří. K pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku: Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny*. Praha: Leges, 2009, s. 20-30.

Internetové zdroje

1. DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana* [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 8. března 2018]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>.
2. HOFSTÄTTER, Normann. *Notwehr - § 3 Österreichisches Strafgesetzbuch* [online]. nh-law.at [cit. 28. listopadu 2017]. Dostupné na <http://www.strafverteidiger-wien.at/strafprozessordnung-oesterreich/notwehr-stgb-oesterreich.html#>.
3. HONUS, Aleš. *Píchla jsem ho pootevřenými dveřmi, pak bylo ticho, popsala seniorka usmrcení zloděje* [online]. Novinky.cz, 14. září 2017 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <https://www.novinky.cz/krimi/449218-pichla-jsem-ho-pootevrenymi-dvermi-pak-bylo-ticho-popsala-seniorka-usmrceni-zlodeje.html>.
4. HONUS, Aleš. *Seniorka, která přes dveře zabila lupiče, jednala v nutné obraně, rozhodla policie* [online]. Novinky.cz, 31. ledna 2018 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <https://www.novinky.cz/krimi/462106-seniorka-ktera-pres-dvere-zabila-lupice-jednala-v-nutne-obrane-rozhodla-policie.html>.
5. KRAV MAGA ALLROUND, Maor Self Defense. *Notwehr §* [online]. psv-kma.at [cit. 29. listopadu 2017]. Dostupné na <http://www.psv-kma.at/selbstverteidigung/notwehr/>.

6. RECHTEINFACH. Notwehr [online]. rechteinfach.at, 10. dubna 2013 [cit. 29. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.rechteinfach.at/rechtslexikon/notwehr-199.html>>.
7. TŘEČEK, Čeněk. *Sebeobrana při útoku musí být přiměřená. Bradáčová je pro úpravu zákona* [online]. iDNES.cz, 9. září 2014 [cit. 9. února 2018]. Dostupné na <https://zpravy.idnes.cz/konference-o-nutne-obrane-0yz-/domaci.aspx?c=A140909_120519_domaci_cen>.

Právní předpisy

1. ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
2. zákon č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 40/2009, 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
4. zákon č. 1974/60 BGBl, Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB), ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

1. náleží Ústavního soudu ze dne 1. října 2010, sp. zn. II. ÚS 317/01
2. náleží Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15
3. rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 12. prosince 1980, sp. zn. 5 Tz 143/79
4. rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. června 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70
5. rozhodnutí NS SSR ze dne 17. února 1981, sp. zn. 3 To 2/81
6. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. září 2012, sp. zn. 25 Cdo 4558/2010
7. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008
8. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. prosince 1994, sp. zn. 7 To 202/94
9. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007
10. usnesení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. července 1965, sp. zn. Pls 5/65
11. usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. ledna 1987, sp. zn. 1 To 66/86
12. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 5 Tdo 938/201
13. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. dubna 2016, sp. zn. 4 Tdo 443/2016-26
14. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. dubna 1990, sp. zn. 11 To 27/90
15. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007
16. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. prosince 2001, sp. zn. 4 Tz 284/2001
17. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. listopadu 1993, sp. zn. 1 To 55/93

Shrnutí

Nutná obrana je jednou z okolností vylučujících protiprávnost. Je velmi podstatným institutem demokratického státu, neboť slouží k ochraně osob v těch případech, kdy se napadenému nedostává včasné ochrany ze strany státu. Avšak jako taková je spojena s mnoha problémy a otázkami, a proto je správný výklad jednotlivých podmínek nutné obrany velmi důležitý.

Tato diplomová práce se dělí do čtyř hlavních kapitol, přičemž nejdříve je obecně vymezen institut okolností vylučujících protiprávnost a jejich zákonná úprava v českém právním řádu. V následujících kapitolách se s pomocí judikatury věnuji podrobnému rozebírání jednotlivých podmínek nutné obrany a s tím souvisejících pojmů, jako je zájem chráněný trestním zákonem, útok a protiprávnost útoku, útočník, přiměřenost nutné obrany. Také je rozebrána problematika excesů a problematika automatických obranných systémů. V diplomové práci jsou uvedeny dva příklady na použití nutné obrany v praxi.

Cílem této práce je podrobná a ucelená analýza současné právní úpravy. Z tohoto důvodu je v práci zařazeno i vymezení institutu nutné obrany v rakouském právu a jeho srovnání s českou právní úpravou.

Summary

Necessary defense is one of the circumstances excluding unlawfulness. It is a very important institution of a democratic state, because it protects people in cases where there is no timely state protection. However, it is associated with many problems and questions, so the correct interpretation of the individual conditions of defense is very important.

This diploma thesis is divided into four main chapters; first of all there is a general description of the institute of circumstances excluding illegality and their legal regulation in the Czech legal order. In the following chapters, with the help of jurisprudence, I discuss in detail the conditions of the necessary defense, such as the term of interest protected by the Criminal Code, the concept of attack and the unlawfulness of the attack, the attacker, the adequacy of the necessary defense. The problem of excesses is also discussed, and in the separate chapter also the problems of automatic defense systems. In the diploma thesis there are also two examples of the use of the necessary defense in practice.

The aim of this thesis is a detailed and comprehensive analysis of the current legal regulation. For this reason I have included the definition of the necessary defense institute in Austrian law and its comparison with the Czech legislation.

Klíčová slova

Nutná obrana

Okolnosti vylučující protiprávnost

Automatické obranné systémy

Key words

Necessary defense

Circumstances excluding illegality

Automatic defense systems